

Suvremeni trendovi u roditeljstvu

Pataj, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:811489>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Iva Pataj

Suvremeni trendovi u roditeljstvu

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

Suvremeni trendovi u roditeljstvu

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Obiteljska pedagogija

Mentor: dr. sc. Jasna Arrigoni, pred.

Student: Iva Pataj

Matični broj (JMBAG): 0116150007

U Rijeci,
lipanj 2022

ZAHVALA

Roditeljima. Na bezuvjetnoj podršci.

Ivanu. Na strpljenju i ohrabrenju.

Mentorici prof. dr. sc. Jasni Arrigoni. Na prilici da dublje uđem u temu koja me zanima.

SAŽETAK

Vrtić, škola, srednja škola... samo su neke od stanica koje čovjeka pripremaju za život, no ono što često nedostaje je priprema za većini najvažniju ulogu – roditeljsku.

Brojna razvojna saznanja doprinijela su novom pogledu roditeljstva, stoga se i zadaće i ciljevi pa i očekivanja vidno mijenjaju kroz vrijeme. Poznavanje načina djetetova funkcioniranja te znanje o negativnim posljedicama lošeg odgoja istaknuli su nužnu potrebu promjene dosadašnjih roditeljskih uvjerenja, navika i ponašanja stoga su se, slijedom navedenog, razvili brojni suvremeni pristupi s ciljem razvoja kvalitetnog roditeljstva. Što „kvalitetno“ roditeljstvo zapravo jest, što čini kompetentnog roditelja te koji su suvremeni trendovi u roditeljstvu, samo su neka od pitanja koja se ovim radom istražuju.

Ključne riječi: roditeljstvo, suvremen odgoj, pozitivno roditeljstvo, povezujuće roditeljstvo, obrazovanje roditelja

ABSTRACT

Preschool, elementary school, high school...Are just some of the growing up stages that prepares person for life challenges. But often the missing aspect is preparation for - parenthood.

Numerous social development findings contributed to the new aspect of parenthood, therefore tasks, goals and expectations are visibly changing over time. Understanding the child behaviour and knowledge of negative consequences of poor child raising emphasised the urgent need for change of current parenthood beliefs, habits, and behaviours. Therefore, numerous modern approaches were developed with the goal of creating quality parenthood. What quality parenthood really is, what makes a competent parent, and what are the current trends in parenthood. These are just some of the questions that this thesis seeks to explore.

Keywords: parenting, modern upbringing, positive parenting, attachment parenting, parent education

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	OBITELJ I ODGOJ	2
2.1.	Obitelj	2
2.1.1.	Vrste obitelji	5
2.2.	Odgaj	7
2.3.	Transformacija iz tradicionalnog do suvremenog pogleda na odgoj i obitelj 10	
3.	RODITELJSTVO.....	13
3.1.	Subjektivni doživljaj roditeljstva.....	14
3.1.1.	Što sve utječe na doživljaj roditeljstva?	16
3.2.	Roditeljske vrijednosti, aktivnosti i postupci	17
4.	RODITELJSKI ODGOJNI STIL	18
5.	MAJČINSTVO I OČINSTVO	22
5.1.	Majčinstvo	22
5.2.	Očinstvo.....	25
6.	SUVREMENO RODITELJSTVO.....	28
6.1.	Pedagoški kompetentan roditelj	31
7.	SUVREMENI TRENDVI U RODITELJSTVU	34
7.1.	Roditeljstvo u digitalnom vremenu	34
7.2.	Hiperroditeljstvo	37
7.3.	Pozitivno roditeljstvo.....	37
7.4.	Svjesno roditeljstvo	38

8.	POVEZUJUĆE RODITELJSTVO.....	40
8.1.	Razvoj i temelji povezujućeg roditeljstva	40
8.2.	Stilovi privrženosti	41
8.3.	Alati povezujućeg roditeljstva	42
9.	POZITIVNA DISCIPLINA	45
9.1.	Disciplina = kazna?	45
9.2.	Razvoj i temelji pozitivne discipline	46
9.3.	Postavljanje granica u odgoju.....	49
9.4.	Tehnike pozitivne discipline.....	52
10.	MOŽE LI SE RODITELJSTVO UČITI?	55
10.1.	Terminologija i ciljevi roditeljskog obrazovanja.....	55
10.2.	Programi za roditelje	57
11.	PROGRAMI OBRAZOVANJA RODITELJA U SVIJETU I U HRVATSKOJ	59
11.1.	P.E.T. - Parent Effectiveness Training	59
11.2.	Triple P – The Positive Parenting Program	61
11.3.	Centar prirodno roditeljstvo	63
11.4.	Podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“	64
11.5.	Podrška preko Instagrama	66
12.	ZAKLJUČAK.....	68
13.	LITERATURA	69

1. UVOD

Zahtjevno, izazovno i stresno, no u isto vrijeme za mnoge najljepše i najvažnije iskustvo, samo su neke od karakteristika roditeljstva. „Čovjekov put kroz povijest zapravo je put njegove obitelji, te kolijevke. Škole i doma čovječanstva, kroz prostor i vrijeme. Jedva se koja druga ustanova može, zbog svoje drevnosti, izvornosti i trajne perspektivnosti, mjeriti s obitelji.“ (Benveniste, 1972:34). Kao jedna od najstarijih institucija, obitelj je doživjela brojne promjene, što zbog utjecaja kulture i društva, što zbog gospodarskih i povijesnih razloga. Unatoč svim promjenama, postoji jedna konstanta – rođenjem djeteta roditelju je dodijeljena životna uloga kojoj je glavni cilj odgoj.

Za pripremanje djeteta na život, odnosno stvaranje samostalne osobe, roditelji se koriste različitim metodama, i to kako bi utjecali na njegov psihički, socijalni i kognitivni razvoj. Činjenica jest da se na djetetovo ponašanje može odgovoriti na bezbroj načina, no svi postupci trebali bi imati na umu jedno, a to je dobrobit djeteta. Gledajući prošlost, može se vidjeti transformacija (dječja prava, zakoni, potpora...) koja je rezultirala time da roditeljstvo teži odgojnoj paradigmi koja podrazumijeva komunikaciju, povezivanje, poštivanje i suradnju. Ne postoje škola ili diploma koje bi potvrdile da je netko kompetentan roditelj, a svijest o tome da se odgaja budući prijatelj, partner i građanin ukazuje na odgovornost roditeljske uloge koja, ako se ne shvati ozbiljno, može imati dugotrajne posljedice.

Ovaj diplomski rad naslova *Suvremeni trendovi u roditeljstvu* na teorijskoj razini analizira suvremena stremljenja u ovom području. Kako bi se što bolje shvatilo što suvremeno roditeljstvo zapravo jest, objasnit će se tradicionalni način odgoja te istaknuti sličnosti i razlike nekadašnjeg i današnjeg stila roditeljstva. Zasebno će se elaborirati majčinstvo i očinstvo, a tim će se poglavljima odgovoriti na pitanja je li roditeljstvo izjednačeno s majčinstvom te kakva se uloga očekuje od očeva. Objasnit će se što je odgoj i koji sve odgojni stilovi postoje, dok će naglasak biti na suvremenom roditeljstvu i aktualnim pristupima. Također, rad će biti potkrijepljen primjerima dobre prakse uz predstavljanje programa namijenjenih roditeljima koji su trenutno popularni u Hrvatskoj.

2. OBITELJ I ODGOJ

Obitelj je oduvijek bila predmet proučavanja znanstvenika različitih disciplina. Neki su se od njih primarno usredotočili na funkciju, neki na strukturu, a neki na vrijednosti, što je dovelo do različitih određenja (Ljubetić, 2007). No, kojom se god definicijom koristili, jedna je konstanta – vrlo je važna za svakog čovjeka (Nimac 2010).

2.1. Obitelj

Riječ *obitelj* dolazi od glagola *obitavati*, što znači živjeti na nekom mjestu. First-Dilić (1976) navodi kako se značenje koje je podrazumijevalo stan, kuću, odnosno mjesto na kojem se obitava, proširilo na pojam zajedničkog življenja, stoga se može reći da obitelj označava grupu ljudi koji žive zajedno. Često se može čuti i termin *porodica*, koji je, etimologijski gledano, izveden iz riječi *rod*, *roditi*, *porođaj*, što ukazuje na postojanje srodstva. Dakle, pod porodicom se podrazumijevaju preci i potomci, odnosno svi krvni srodnici, neovisno o tome žive li zajedno ili ne. Shodno tome, autorica First-Dilić ističe kako je porodica širi, a obitelj užii pojam, pri čemu se pod širim pojmom podrazumijeva grupa predaka i potomaka, a pod užim roditelji i djeca (1976).

Na samom su početku spomenuti različiti pristupi definiranju obitelji, što ukazuje na njezinu složenost, a time i na potrebu za interdisciplinarnim pristupom (Ljubetić, 2007). Prema Stevanoviću (2000: 52), obitelj je „najstarija, najtrajnije, ali i promjenjiva primarna društvena grupa koja se temelji na bio-reproduktivnim, bio-seksualnim, bio-socijalnim, socio-zaštitnim i socio-ekonomskim vezama muža i žene i njihove rođene ili adoptirane djece, koji su međusobno povezani brakom, srodstvom...“ Dakle, iz definicije se zaključuje da obitelj predstavlja bračnu zajednicu s potomcima koja vrši određene funkcije.

Nešto suvremeniju definiciju daje Ljubetić (2007: 6, prema Elkind, 1995, Stacy 1993) koja obitelj smatra „univerzalnom društvenom zajednicom, ideološkim i simboličkim konstruktom determiniranim vrlo specifičnim emocionalnim odnosima koji u njemu vladaju, pa je obitelj moguće shvaćati i kao primarnu emocionalnu i socijalnu zajednicu roditelja i njihove biološke i/ili adoptirane djece (i ostalih srodnika) koji zajedno obitavaju i na jedinstven način obnašaju svoje obiteljske funkcije“. Može se uočiti kako obitelj

prelazi u zajednicu spolova koja nije isključivo u muškoj i ženskoj kombinaciji te je zajedno s potomcima povezana jakim emocionalnom vezom. Iako norme variraju od društva do društva, određene se karakteristike javljaju u većini njih, a to su zajednički život, stvaranje potomstva, udruživanje sredstava te održavanje spolne veze dvaju odraslih članova. Sukladno navedenom, mogu se spomenuti Mušanović i Rosić (1997) koji su istaknuli odlike obitelji poput složenih interakcija, izrazite emocionalne povezanosti članova i jakog utjecaja na razvoj osobnog i skupnog identiteta i psihološkog integriteta osobe. Obitelj karakteriziraju i međusobni odnosi koji su složeniji i intenzivniji nego u drugim skupinama, kontinuitet i trajnost veza među članovima te također stjecanje odgojnog iskustva.

Spomenuto je kako je obitelj za pojedinca od životne važnosti te je kao takva pogodna za razvijanje cjelovite ličnosti (Nimac, 2010). „Obitelj pruža mogućnosti za čovjekov fizički, kognitivni, emocionalni, psihički i socijalni razvoj. Ona je mjesto čovjekovog fizičkog, ali i psihičkog i socijalnog rođenja. Obitelj kao primarna ljudska skupina istodobno predstavlja i najznačajniji i najrašireniji oblik socijalnih skupina“ (Žganec, 1995:504). Koliko je važna za pojedinca toliko je važna i za društvo te su, iako su brojne kulturne, tehničke, znanstvene, povijesne i druge promjene utjecale na njezinu strukturu, vrijednosti i funkcije, univerzalna obilježja ostala nepromjenjiva (Nimac, 2010; Ljubetić, 2007).

S ciljem osiguravanja uvjeta za život u društvu, obitelj obavlja određene funkcije. Stevanović (2000, prema Murdock) tvrdi da postoje četiri glavne funkcije: reproduktivna, seksualna, ekonomska i odgojna. Također, Berk (1994) kao vitalne funkcije obitelji ističe reproduktivnu, gospodarsku, socijalnu, pedagošku i emocionalnu funkciju koje su značajne kako za pojedinca tako i za društvo, ali i za njegovo uspješno funkcioniranje u njemu (prema Ljubetić, 2007).

Funkcije obitelji:

- a) *reproduktivna* – bez reproduktivne funkcije nema ni članova društva. Kao zajednica u kojoj nastaje potomstvo, obitelj je osigurala kontinuitet produljenja ljudske vrste, civilizacije i kulture (Stevanović, 2000). Iako je nekad ova funkcija predstavljala glavni razlog osnivanja obitelji, Janković (2008) naglašava kako se

u današnjem svijetu navedeno odgađa što je više moguće. Međutim, bitno je i spomenuti kako je društvo svjesno tendencije da se djeca rode u obitelji koja će se osjećati odgovornom za njihov odgoj (Plačko,1972).

- b) *biološko-seksualna* – intimna veza između partnera kojom se osnažuje emocionalna povezanost (Janković, 2008). „Produženje vrste nije uzrok zbog čega se muškarac i žena spajaju, već je posljedica tog spajanja.“ (Klajn, 1981:222).
- c) *ekonomska* – prelazak *proizvođačke* obitelji (proizvodilo se gotovo sve što je potrebno za život) u *potrošačku* (radom se osiguravaju sredstva kako bi se nabavilo potrebno za život) upućuje na to da je ovo, transformacijski gledano, funkcija koja je doživjela najveću promjenu (Plačko, 1972).
- d) *socijalna* – Parson (prema Ljubetić, 2007) ističe primarnu socijalizaciju djece i stabilizaciju odraslih ličnosti kao funkcije koje su temelj u gotovo svim obiteljima. Socijalizacija, kao dugotrajan proces, ključna je za pripremu pojedinca za život u društvu. Kako bi cjelokupni proces bio uspješan, potrebna je sigurna, topla i prihvaćajuća okolina te je upravo zbog toga obitelj nezamjenjiv i važan čimbenik. Dakle, obitelj je prva stanica socijalizacije, u kojoj dijete stječe prva iskustva, jezik, usvaja vrijednosti i norme ponašanja (primarna socijalizacija). Zatim se polako počinju stvarati interakcije izvan obitelji, odnosno dijete se upoznaje s vanjskim svijetom. Kreće u vrtić i školu, stvara prijateljstva i nalazi svoje mjesto u društvu (sekundarna socijalizacija). Osim toga, upoznaje se s načinima uspostavljanja komunikacije tehnologijom te usvaja i uči o različitim vrijednostima koristeći se npr. računalom i pametnim telefonom (tercijarna socijalizacija) (Janković, 2008; Ljubetić, 2007; Stevanović, 2000). Prema Stevanoviću, socijalizacija djeluje kao međutjecaj – roditelja i okoline na dijete te djeteta na okolinu. Može se reći kako je obitelj i uzrok i posljedica socijalnog okruženja – uzrokuje promjene u društvu, ali u njemu se i realizira (Nimac, 2010).

- e) *pedagoška* – funkcija koja se može promatrati kroz tri isprepletena elementa: obitelj, roditelj i odgoj. Obitelj je zajednica u kojoj se odgoj realizira, dok ga roditelji provode. Pod ciljem pedagoškog djelovanja, Ljubetić (2007: 27, prema Schaffer, 2000) ističe: 1. opstanak (pobrinuti se da je dijete živo i zdravo te da živi dugo kako bi i samo imalo potomke), 2. gospodarska dobrobit (pomoć u stjecanju ekonomske neovisnosti), 3. samoaktualizacija (osobno ispunjenje; zadovoljavanje različitih kulturnih vrijednosti).
- f) *emocionalna* – obitelj kao zajednica s izrazito jakom intimnom i emocionalnom povezanošću. Ako se funkcija uspješno izvršava, pojedinac odrasta osjećajući se voljeno i sigurno te u raznim životnim situacijama ima potporu. Bitno je naglasiti kako je roditeljska odgovornost pružiti djeci ljubav (Ljubetić, 2007).

Promatrajući obiteljske funkcije, može se reći kako je obitelj „kompleksan sustav međuodnosa“ (Klarin, 2006).

2.1.1. Vrste obitelji

Čudina-Obradović i Obradović (2006) ističu kako se struktura obitelji mijenja s gospodarstvom i društvom. Razumljivo je da društvo u transformaciji sa sobom nosi i obitelj, stoga i značenje pojmova *potpune obitelji* i *nepotpune obitelji* uvelike ovisi o povijesnom razdoblju. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006), potpunu obitelj čine oba roditelja koja s djecom žive u zajedničkom domu. Takva obitelj ima prednost u stvaranju skladnih odnosa u odnosu na nepotpune i zapuštene obitelji zato što dijete ima potporu, ljubav i brigu i oca i majke. S druge strane, obitelj kojoj nedostaje jedan od roditelja naziva se nepotpunom obitelji. Razlozi koji su uvjetovali takvu situaciju mogu biti različiti – smrt jednog roditelja, rastava, napuštanje obiteljske zajednice (Stevanović, 2000). Može se nadovezati i pojam zapuštene obitelji koji označava nepotpunu obitelj s pedagoškog gledišta. Takve obitelji karakterizira nedostatak brige za djecu, kao i atmosfera koja nije prikladna za normalan i zdrav odgoj. Kao primjeri mogu se navesti alkoholizam, rastava, neodgovornost i narkomanija koji vode do razvijanja nepoželjnih ponašanja djece.

No, osim navedenih tipova obitelji, postoji podjela na proširene i nuklearne porodice koju predstavlja Zagorka Golubović (1984). Kada se govori o proširenoj porodici, misli se na bliže i dalje srodnike, odnosno nekoliko naraštaja koji žive u istom kućanstvu. Međutim, Čudina-Obradović i Obradović (2006) ističu kako je, industrijalizacijom i urbanizacijom, ovakav tip postupno nestao te je sada nuklearna obitelj najčešća. Nuklearnu ili tzv. jezgrenu obitelj čine roditelji i djeca te, s obzirom na strukturu, može biti potpuna ili nepotpuna. Navedeni su pojmovi već objašnjeni, no može se nadodati kako se nuklearna obitelj danas mijenja shodno podjeli rada i zaradi pa se tako razlikuju jednohraniteljske i dvohraniteljske obitelji. Jednohraniteljska obitelj tip je obitelji u kojoj otac radi i zarađuje, a majka brine o kućanstvu i djeci. Dvohraniteljsku obitelj karakterizira zaposlenost obaju roditelja s majkom kao kućanicom te odgojiteljicom (u rjeđim je oblicima otac u jednakoj mjeri uključen u kućanske i odgojiteljske dužnosti).

S obzirom na promjene (rastava, rođenje izvan braka itd.) koje prate današnje obitelji, dijete može živjeti u različitim tipovima obitelji:

- dvoroditeljskoj obitelji s dva biološka roditelja
- dvoroditeljskoj obitelji s dva adoptivna roditelja
- jednoroditeljskoj obitelji s podjednakom podjelom roditeljstva oca i majke
- jednoroditeljskoj obitelji s majkom kao glavom obitelji uz kontakte s ocem
- jednoroditeljskoj obitelji s majkom kao glavom obitelji bez kontakta s ocem
- jednoroditeljskoj obitelji s majkom kao glavom obitelji bez poznatog oca
- jednoroditeljskoj obitelji s ocem kao glavom obitelji
- dvoroditeljskoj obitelji s majkom i poočimom
- dvoroditeljskoj obitelji s ocem i pomajkom
- jednoroditeljskoj obitelji unutar majčine roditeljske obitelji.

Čudina-Obradović i Obradović (2006: 297)

2.2. Odgoj

Kako bi shvatili promjene koje su se dogodile u samom načinu odgajanja pojedinca, potrebno je krenuti od definiranja pojma „odgoj“. Na pitanje što je odgoj mnogi su poznati pedagozi pokušali dati odgovor. Prema Vukasoviću (2001:39), „odgoj je proces izgrađivanja i oblikovanja ljudskog bića sa svim njegovim tjelesnim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim osobinama“. Sama definicija ukazuje na nešto dugoročno s ciljem izgradnje ličnosti. S druge strane, Milan Polić (2001:41) definirao je odgoj kao „...ukupnost postupaka kojima se u okviru određene kulture slobodonošno razvijaju djetetove, odnosno čovjekove moći.“ kojim aludira na važnost i utjecaj kulture na pojedinca. Potrebno je znati da se društvo stalno mijenja, a samim time mijenja se i način odgajanja stoga se može pretpostaviti da kad bi pitali roditelje, svatko od njih bi dao različitu definiciju odgoja.

Duboko usađen u društvo, ključan je za napredak i razvoj svake individue kao i zajednice. Ovaj dugotrajan proces s ciljem oblikovanja cjelovite osobnosti – personalizacije, te pripadanja određenom društvu – socijalizacije, događa u svim segmentima života. Počevši od primarne društvene skupine, obitelji, nastavlja se kroz odgojne ustanove, ali i kroz brojne druge faktore poput stavova osoba kojim su okruženi, načina života ili medija (Vukasović, 1991). Spomenuto je kako je odgoj ključan za razvoj osobe i društva zato s aspekta cilja odgoja može se reći da postoji individualna i društvena komponenta. Individualni cilj je stvoriti okruženje u kojim pojedinac ima priliku razviti sve svoje potencijale. Pod navedenim se podrazumijevaju: biološke (hrana, voda, kretanje, zdravlje...), socijalne (ljubav, pripadanje, osjećaj vlastite vrijednosti...) i samoaktualizirajuće potrebe (razvoj pozitivne slike o sebi, ostvarenje vlastitih mogućnosti...). Usvajanje vrijednosti, društvenog ponašanja i odnosa, društveni su cilj odgoja koji se realizira usvajanjem egzistencijalnih (usvajanje normi za zaštitu života i zdravlja, zaštitu okoliša...), socijalnih (vrijednosti i norme odnosa među ljudima) i humanističkih zadataka (ljudska prava). Promatrajući obje komponente može se vidjeti kako jedna bez druge ne funkcioniraju već se međusobno prožimaju (Bognar, 1999).

Što se tiče odgoja u obitelji, Hercigonja (2017, prema Vukasoviću, 1995) navodi područja koja se, kroz odgoj, ostvaruju i izgrađuju u roditeljskom domu:

- *Tjelesni zdravstveni odgoj* – usko vezan uz zdravstveni odgoj, tjelesni je odgoj neizostavna zadaća već od najranije dobi. Šetnja, boravak u prirodi, hodanje, trčanje (...) samo su neke od aktivnosti koje jačaju organizam i pomažu njegovom razvoju, stoga se može reći da „...*obiteljski odgoj i započinje tjelesnim odgojem*“ (Vukasović, 2001: 315)
- *Intelektualni razvoj djeteta* – prve navike, sposobnosti, iskustva i znanja stječu se u obitelji. Shodno tome, obitelj bi trebala stvoriti uvjete prikladne za razvijanje radoznalosti, kritičkog i stvaralačkog mišljenja, percepcije, usvajanju znanja te mnogih drugih intelektualnih sposobnosti.
- *Moralni razvoj djeteta* – djeca promatraju i upijaju međusobne odnose roditelja te, s obzirom da sve socijalne postupke i navike koje usvoje u domu primjenjuju kasnije u životu, važno je da su isti moralno dobri. Drugim riječima, roditelji bi trebali biti primjer poštenja, tolerancije, pravednosti... odnosno pozitivnog odnosa prema prirodi, ljudima, radu i domovini.
- *Estetski razvoj djeteta* – ukoliko je dijete okruženo glazbom, slikama, plesom, odnosno raznim kulturno umjetničkim manifestacijama, i samo će biti potaknuto da stvara.
- *Radni i tehnički odgoj* – Vukasović naglašava da iako možda dijete neće u potpunosti shvatiti smisao i ulogu rada u životu, bitno je da sudjeluje zato što tako razvija pozitivan odnos prema radu kao i radne navike. Uči se marljivosti, točnosti i usmjerenosti cilju te postepeno shvaća važnost rada.

Naravno, suvremeno doba donosi i nova područja poput ekologije, kreatologije i viktinologije koja, uz prethodno navedena područja, integrativno djeluju u roditeljskom domu te zajedno tvore cjelinu koja doprinosi izgrađivanju skladne ličnosti pojedinca. Kako bi to i ostvarili, roditelji koriste određene postupke, stoga Stevanović (2000: 440) navodi 7 odgojnih sredstva:

- *Vježbanje i navikavanje* – stječe se ponavljanjem iste radnje, a da bi se navika uspješno usvojila potrebno je da dijete aktivnost izvodi svjesno i dobrovoljno.

- *Primjer i podražavanje* – s obzirom da djeca promatraju i upijaju ponašanja odraslih, bitno je da roditelji, kao i nastavnici, budu uzor i primjer dobrog ponašanja
- *Nadzor* – odgojno sredstvo koje je potrebno u ranom djetinjstvu kako bi se odgajnik zaštitio od mogućih opasnosti, no kako dijete odrasta tako bi se i stupanj nadzora trebao smanjivati.
- *Zapovijed i zabrana* – potrebno ih je svesti na najmanju moguću mjeru, a kada se i koriste, roditelji bi trebali paziti na jasnoću i primjerenosti dobi djeteta.
- *Podučavanje* – iako je podučavanje sredstvo pomoću kojeg djeca najlakše stječu znanja o svijetu, roditelji bi trebali biti obazrivi pri korištenju zato što se kod djece može javiti stalna potreba i oslanjanje na tuđu pomoć odnosno gube samostalnost.
- *Pohvale i nagrada* – znak odobravanja njihovog postupaka koje ujedno i potiče na daljnje djelovanje. Pohvala je u slučaju odgoja puno vrjednija od nagrada te bi roditelji trebali paziti da dijete ne radi određenu radnju samo kako bi nešto dobilo. Kako ne bi izgubile svoj smisao i cilj, bitno je da se ne koriste prečesto već kada dijete to zasluži.
- *Kazna* – kako bi dijete popravilo ponašanje koje je nepoželjno, roditelji koriste kazne. Tada se kod djeteta razvijaju neugodni osjećaji kojim se utječe na njegovo ponašanje, no ključno je djetetu dati doznajanja da se kažnjava njegov postupak, a ne njegova osobnost.

Navedene postupke najčešće koriste roditelji, nastavnici, odgojitelji i profesori koji uz razna sredstva, metode i oblike utječu na izgrađivanje ličnosti. Također, važno je spomenuti kako su svi postupci i aktivnosti roditelja usmjereni ostvarivanju odgojnih ciljeva te uvelike ovise o roditeljskom odgojnom stilu koji će se detaljnije objasniti u 4. poglavlju. Gledajući na odgoj kao proces, može se pretpostaviti da, iako je u većini slučajeva namjeran, on nikad ne može biti isplanirana djelatnost jer se, kako tvrdi Polić (1993), istinski odgoj zbiva upravo kao odgojno stvaralaštvo.

2.3. Transformacija iz tradicionalnog do suvremenog pogleda na odgoj i obitelj

Sama činjenica da obitelj seže duboko u povijest te da postoji u cijelom svijetu, odnosno da je univerzalna, upućuje na to da je čovjek obiteljsko biće. Kao najstarija institucija, neminovno je da se obitelj prilagođavala i mijenjala u skladu sa svjetovnim zbivanjima, a kako bi što bolje shvatili suvremenu obitelj, bitno je i upoznati njezine temelje (Maleš, Kušević, 2011).

„Govoriti danas o tradicionalnoj obitelji u modernom sociokulturnom kontekstu vrlo je zahtjevan i složen pothvat. Riječ je naime o danas dvije poprilično nepopularne instancije, s obzirom na intenzitet destrukturirajućih procesa koji oslabljuju i u negativnom svijetlu prikazuju bilo instituciju obitelji bilo pridjev »tradicijski« ili »tradicionalan« (Nimac, 2010:23). Nimac naglašava kako se često tradicionalna obilježja prikazuju u crno – bijeloj tehnici referirajući se na opisivanje takve zajednice kao ekonomski utemeljene (bez ljubavi), neravnopravne i gotovo isključivo reproduktivne. Takvu obitelj karakterizira višegeneracijsko zajedničko življenje (s djedovima i bakama) te stroga podjela uloga gdje je otac hranitelj, a majka domaćica i njegovateljica djece. (Jambori, 2003, Nimac 2010). Riječ je dakle o patrijarhatu. Sama riječ *patrijarh* označava pleme (*patria*) i vođu (*archos*), odnosno može se reći „glavu roda u rodovskom društvu“ (Klaić, 1962, prema Kodrnja, 2002:156). Ovakva je zajednica utemeljena na vlasti oca (*pater familias*) dok su žena i djeca inferiorni. Klajn (1981) ističe kako su rodne uloge strogo podijeljene te da se o njihovom ispunjenju brine starješina odnosno najstariji muškarac u obitelji. Uloga oca u patrijarhalnim sredinama isključivo je briga o materijalnoj sigurnosti obitelji, u postavljanju discipline i pravila te kažnjavanju ukoliko se rečeno ne poštuje. Odnosi se, dakle, zasnivaju na autoritativnosti kroz razne prijetnje, zapovijedi, kritike i oblike kažnjavanja što dovodi da se kod djece često razvija strah od oca.

Što se tiče samog pogleda na dijete, bitno je spomenuti kako su prevladavala uvjerenja poput „dijete kao *tabula rasa* (prazna ploča)“ ili „dijete kao neobrađena sirovina“ što je, dakle podrazumijevalo njegovo oblikovanje ovisno o vladajućim kulturnim pretpostavkama odraslih (Juul i Jensen, 2002; Ljubetić, 2007). S autoritarnom i hijerarhijskom strukturom, cilj je bio postići poslušnost.

U prijašnjem je odlomku spomenuto kako su brojne promjene političkog, povijesnog, kulturnog, društvenog i sl. konteksta prodrle u obiteljsku zajednicu te dovele do promjena njenih funkcija, strukture i vrijednosti. Ljubetić (2007) navodi četiri glavne transformacije koje su ostavile otisak na tadašnje obitelji: industrijalizam, kapitalizam, urbanizacija i liberalna demokracija. Započevši s industrijskom revolucijom, u 18. i 19. stoljeću seoske obitelji migriraju u gradove gdje se najčešće zapošljavaju u tvornicama. Samim time mijenja se i obiteljski život – novonastali uvjeti nepovoljno utječu na obiteljske funkcije stoga dio njih preuzimaju različite ustanove poput bolnica i škola.

Juul i Jansen (2010:16) kronološki su poredali promjene koje su utjecale na kvalitetu obitelji, a time i na odnos roditelja i djeteta:

1. Sukobljavanje sa službenim autoritetima 1960. godina
2. Borba žena za veću političku i društvenu jednakost, za promjenu spolno određenih uloga i za ravnopravnost
3. Naglašavanje općih ljudskih prava i UN – ova Konvencija o pravima djeteta (1989) političko su utjelovljenje sve većeg priznavanje integriteta pojedinaca
4. Suvremena istraživanja dojenčadi i međuljudskih odnosa te klinički rad na međuljudskim odnosima u obitelji, institucijama i na tržištu rada.

Dakle, može se reći kako je tradicionalni pogled, sa svojim sustavom vrijednosti i odgojnim mjerama, usmjeren na poniznost djece, dok su se kritičko mišljenje i individualizam smatrali nebitnim odnosno nepoželjnim za razvoj društva. Pitanje koje se može postaviti je „Što je dovelo do suvremenog pogleda na roditeljstvo?“. Pećnik i Starc (2010) ističu kako su brojna istraživanja vodila do shvaćanja kako je dijete aktivan sudionik odgoja, a ne pasivan kako se do tad mislilo. „Shvaćanje djeteta kao aktivnog sudionika, subjekta vlastitog razvoja dovelo je u pitanje i samo tradicionalno određenje socijalizacije kao procesa prenošenja društvenih vrijednosti, uvjerenja i normi ponašanja s jedne generacije na drugu, što podrazumijeva da dijete pasivno prima i preuzima utjecaje.“ (Pećnik i Starc, 2010:12). U korak s navedenim, Maleš i Kušević (2011) ističu kako su ideju *dijete - subjekt vlastitog razvoja* potkrijepila istraživanja koja ukazuju na sposobnost stvaranja vlastite slike svijeta i to putem osjetila. Tu su i stupanje u socijalnu interakciju od samog rođenja kao i spoznaja da djetetov mozak i razvoj mišljenja zrcale

iskustva iz njegovog socijalnog okruženja. Samim time, individualizacija, emocionalna inteligencija, osjetilno iskustvo i razumijevanje svijeta postali su temelji djetetova razvoja. Dakle, ne postoji tipični put odgajanja već su tu brojne varijacije u kojem dijete kao istraživač, vlastitim iskustvom, osjetilima i slikama stvara percepciju svijeta. Naravno, u tome mu je potrebna pomoć roditelja/skrbnika koji je „...kao kulturni i etički obrazac (reprezent kulture i morala)“ te aranžer „...životnih situacija i svakodnevice koja će djetetu omogućiti osjećaj sigurnosti i ohrabriti ga za istraživanje i razumijevanje (a ne objašnjavanje) okruženja (Maleš i Kušević, 2011: 33).

Suvremeno shvaćanje odgoja ukazuje na važnost uzajamnosti između roditelja i djeteta, ali i promjenu pogleda na pitanje moći. Dok je u tradicionalnom pogledu roditelj imao moć nad djetetom, suvremeni odnos karakterizira ravnopravnost u kojoj nema nadmetanja već samo osnaživanja. Takva je perspektiva postala aktualna 70-ih godina 20. stoljeća, a temelji se na interakciji, prilagođavanju i toplini, no bitno je spomenuti da suvremen odgoj ne isključuje pozitivne aspekte tradicionalnog odgoja. Pod pozitivnim karakteristikama tradicionalnog odgoja misli se na vođenje, brigu i odgovornost koji su sada upotpunjeni sigurnošću, ljubavlju i uvažavanjem djeteta i njegovih potreba (Buljan Flander i sur., 2018).

3. RODITELJSTVO

„Roditeljstvo, sa svim svojim radostima i bolima, oduvijek je bilo teško.“ (Arendell, 1997, prema Ljubetić, 2012:87). Čudina-Obradović i Obradović (2006) upućuju nas na to koliko je zapravo roditeljstvo širok i kompleksan pojam koji podrazumijeva kompetencije, znanja i vještine. Štoviše, može se reći kako je to relativno nov pojam s obzirom da se dugo vremena roditeljstvo izjednačavalo samo s majčinstvom. Ljubetić (2012) ističe kako je to sveobuhvatna uloga u koju ulazi mnoštvo aktivnosti i vještina odraslih koji skrbe i odgajaju djecu. Dakle, riječ je o čitavom nizu procesa koji su smješteni u određenom vremenu i prostoru te su usko povezani sa socijalnim, društvenim, kulturnim pa i povijesnim kontekstom. Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) roditeljstvo smatraju skupom od četiri osnovna pojma. *Doživljaj roditeljstva* podrazumijeva osjećaj samoefikasnosti, stavove i uvjerenja o djeci te samom roditeljstvu, prihvaćanje te uloge, ali i zadovoljstvo i (ne)ravnotežu između roditeljstva i ostalih životnih uloga. *Roditeljska briga i skrb* odnosi se na sam čin rađanja i brigu za njihovo održavanje i pomaganje u razvoju, dok su *roditeljski postupci, aktivnosti i ponašanje* načini postizanja odgojnih ciljeva. Navedeno stvara određeno emocionalno ozračje u kojem roditelji donose odluke odnosno može se reći da se odvija komunikacija između roditelja i djeteta koja je pod utjecajem *roditeljskog odgojnog stila*.

Prije no što se objasni svaki od navedenih pojmova, bitno je istaknuti kako odnos roditelj – dijete nije statičan, stoga se može promatrati kroz faze životnog razdoblja sudionika s obzirom na dječje razvojne potrebe. Lacković – Grgin (2010, prema Kestenberg, 1970) govori o:

1. potpunom roditeljstvu (od rođenja do polaska djeteta u školu)
2. djelomičnom roditeljstvu (nakon polaska u školu, tijekom djetinjstva i adolescencije)
3. roditeljstvu bez djeteta (nakon odlaska odrasloga djeteta iz roditeljskoga doma).

Početak roditeljstva započinje rođenjem djeteta i predstavlja jednu je od najvećih životnih tranzicija u odrasloj dobi koja dolazi sa snažnim osjećajima odgovornosti i nemogućnosti odustajanja (Penezić, Lacković – Grgin, 2014). Prije no što postanu roditelji, partneri su usmjereni jedno na drugo te su emocionalno i vremenski predani. Dolaskom djeteta

navedeno se mijenja i iziskuje obostrano prilagođavanje. Sav taj proces od roditelja konstantno zahtijeva učenje novih vještina i kompetencija odnosno zahtijeva roditelja spremnog na suočavanje s izazovima (Ljubetić, 2007). Koliko je važna i zahtjevna uloga potvrđuje i Obiteljski zakon (2020) u kojem je, prema članku 91, propisana funkcija roditeljske skrbi. Pa tako „roditeljsku skrb čine odgovornosti, dužnosti i prava roditelja, s ciljem zaštite dobrobiti djeteta, osobnih i imovinskih interesa“. Također, zakon tvrdi da se roditelj ne može odreći roditeljske skrbi kao i da se samo odlukom nadležnih tijela i to na način propisan Zakonom, roditeljska skrb može ograničiti ili oduzeti.

3.1. Subjektivni doživljaj roditeljstva

Jedan od glavnih aspekta roditeljstva prema modelu Čudine-Obradović i Obradović, (2006) je doživljaj roditeljstva. U subjektivni doživljaj roditeljstva ulazi niz čimbenika poput „roditeljske samoefikasnosti, roditeljskog lokusa kontrole, doživljaja zahtjevnosti i stresa roditeljstva, roditeljskih stavova i uvjerenja o djeci i roditeljstvu, važnosti i zadovoljstva roditeljstvom, doživljaja (ne)ravnoteže između roditeljske i drugih životnih uloga, roditeljskih meta-emocija i meta-roditeljstva.“ (Bornstein, 2003; Čudina-Obradović i Obradović, 2006; Holden i Buck, 2002, prema Keresteš, Brković 2014:70). Nesumnjivo, dolazak djeteta donosi brojne promjene. Mijenjaju se osjećaji, ponašanje, slika o sebi i sl, odnosno može se reći da se značajno mijenja cjelokupan identitet. Sabatelli i Waldron (1995) donose nam tri dimenzije koje subjektivni doživljaj roditeljstva uključuje: roditeljsko zadovoljstvo, zahtjevi i stres roditeljske uloge i osjećaj roditeljske kompetencije (Čudina - Obradović i Obradović, 2006).

Roditeljsko zadovoljstvo – u navedenu dimenziju ulaze zadovoljstvo samim sobom i vlastitom uspješnošću, zadovoljstvo odnosom koji roditelj ima s djetetom te djetetovim ponašanjem, ali i potporom partnera.

Zahtjevi i stres roditeljske uloge – dimenzija koja se sastoji od dva zasebna pojma – zahtjevi i stres. Pod zahtjevima roditeljske uloge podrazumijevamo vanjske pritiske koji dolaze iz okoline te pritiska i normi koje ista nameće, a tiču se ostvarivanja roditeljske uloge. Nadalje, roditeljski stres odnosi se na percepciju vlastite sposobnosti, odnosno na unutarnji doživljaj koji uključuje neugodne psihološke i fiziološke reakcije nastale zbog

zahtjeva i nemogućnosti njihovih ispunjenja, a proizlaze iz roditeljske uloge (Keresteš, Brković 2014). Ovakav se stres razlikuje i po stresorima (izvorima) i po kvalitativnom doživljaju koji se najčešće mjeri PSI ljestvicom to jest, indeksom roditeljskog stresa, nastao prema Abidinovu modelu (Abidin, 1992, 1995, prema Delale, 2011). S pretpostavkom da je roditeljski stres povezan s disfunkcionalnim roditeljstvom te da psihološke stresne reakcije rezultiraju neadekvatnim roditeljskim ponašanjem, Abidin je sastavio upitnik koji je uključivao karakteristike djeteta i roditelja kao i njihovu međusobnu interakciju. Također, nadovezati se može i istraživanje koje su provele Profaca i Arambašić (2004) konstruirajući instrument za procjenu roditeljskog stresa – *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa*. Upitnik se sastoji od 13 izvora stresa poput zahtjevnosti, neispunjenosti očekivanja, vezanosti uz dijete, materijalna situacija itd. te su, istraživanjem očeva i majki predškolske djece, došle do zaključka da je i za majke i za očeve najveći izvor stresa „komunikacija s djecom“ (Delale, 2011). U istoj mjeri, majkama stres predstavlja „discipliniranje djeteta“ dok su za očeve to „zahtjevi drugih uloga“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 246).

Subjektivna roditeljska kompetencija – percepcija vlastite sposobnosti u ispunjavanju roditeljske uloge, točnije, govorimo o osjećajima i mislima roditelja o vlastitim sposobnostima. Drugim riječima, riječ je dva specifična aspekta važna za roditeljsku ulogu, a to su meta-emocije (uz meta-emocionalnu filozofiju) te postupanje s roditeljskim i djetetovim emocijama. Pojam meta-emocije odnosi se na roditeljske osjećaje i misli o djetetovim osjećajima kao i njihovu ukupnu organizaciju (meta-emocionalnu filozofija) (Keresteš, Brković 2014). Čudina-Obradović i Obradović (2006) ističu kako roditeljski doživljaj kompetencije utječe na samu motivaciju i odnos prema djetetu, što je usko povezano s njegovim razvojem. Dakle, može se reći kako će pozitivna samoprocjena roditelja imati povoljan utjecaj na razvoj djeteta zato što će osjećaj kompetencije kod roditelja utjecati na njegove postupke, a time i na cjelokupno emocionalno ozračje. S druge strane, osjećaj nekompetentnosti rezultirati će nepovoljnim roditeljskim postupcima što u pitanje dovodi i razvoj djeteta.

3.1.1. Što sve utječe na doživljaj roditeljstva?

Postoje brojni utjecaji na doživljaj roditeljstva koji se mogu razvrstati u nekoliko kategorija. Prema Reić – Ercegović (2011) to su značajke roditelja i djeteta koje podrazumijevaju spol, dob, osobine ličnosti, temperament, sposobnosti i dr., te obiteljski i širi društveni kontekst. Ljubetić (2007) ističe kako djetinjstvo roditelja ima utjecaj na doživljaj i obnašanje roditeljske uloge, to jest da u velikoj mjeri može determinirati kvalitetu roditeljstva. Shodno tome, brojna istraživanja (Lazzara i Poland, 2001; Johnson, 1998) ukazuju da postojanje nasilja u obitelji vodi povećanom riziku nastanka problema u ponašanju, te da se često generacijski prenosi s roditelja na dijete. Nadalje, bitno je spomenuti i važnost kvalitete bračnog odnosa prije dolaska prvog djeteta. S obzirom na očekivanja od buduće roditeljske uloge, roditelje se može podijeliti na one pripremljene (imaju samopouzdanje u vezi roditeljske uloge, planove za moguće probleme i sl.), prestrašene (izražavaju tjeskobu, nesigurnost u ulozi roditelja i sl.) i indiferentne (ne razmišljaju o roditeljskoj ulozi) (Čudina-Obradović i Obradović 2006). Isto tako, mogu se istaknuti i rodne uloge u podjeli dužnosti i poslova koje, prema Cowan i Cowan (2000, prema Čudina-Obradović i Obradović 2006) još više dolaze do izražaja nakon rođenja djeteta. Samim time, dijeljenje poslova na „majčine“ i „očeve“ nepovoljno djeluje na doživljaj roditeljstva te se značajnim za dobar doživljaj pokazalo međusobno dijeljenje dužnosti i problema kao i ravnopravno pomaganje oko djeteta.

Proučavajući čimbenike okoline, uočava se direktan utjecaj na doživljaj roditeljstva. S jedne strane imamo stabilne gospodarske, financijske i političke prilike koji doprinose osjećaju sigurnosti i povoljno utječu na kvalitetu roditeljstva, dok s druge strane imamo rat, nezaposlenost i siromašnost koji znatno otežavaju roditeljsku ulogu (Arendell, 1997; LeVine i LeVine, 1985; Bennet i Grimley, 2001, prema Ljubetić, 2007).

Dakle, puno je čimbenika koji mogu oblikovati doživljaj roditeljstva i samim time utjecati i na razvoj djeteta (emocionalna sigurnost, samostalnost, socijalna kompetentnost, školska uspješnost i sl.), i na razvoj roditelja (promjena ciljeva i vrijednosti, promjena slike o sebi i sl.) (Reić Ercegović, 2011). No, i Ljubetić (prema Arendell, 1997) naglašava kako se roditeljstvo treba gledati kao proces kojeg je potrebno „stalno mijenjati, prilagođavati i nadograđivati.“ (2007: 23).

3.2. Roditeljske vrijednosti, aktivnosti i postupci

Već je spomenuto kako roditeljsko ponašanje može dovesti do povoljnih ili nepovoljnih razvojnih rezultata, što su i brojni istraživači pokušali odrediti pomoću dimenzija (Symonds (1939) i njegova podjela prihvaćanja/odbijanja i dominacija/submisija djeteta ili Siegelman (1965) i dimenzije ljubav, zahtjevi, kažnjavanje itd.). Promatrajući suvremene tipove roditeljskog ponašanja, uviđaju se tri različita no povezana pojma: (1) roditeljski ciljevi i vrijednosti, (2) roditeljski odgojni stil koji predstavlja opću klimu u kojoj se odvija odnos roditelj - dijete, (3) roditeljska aktivnost, tj. značajni roditeljski postupci.

U osnovi svakog roditeljskog postupka stoji određeni cilj koji se želi ostvariti. Razumljivo, neki ciljevi poput preživljavanja djeteta, njegovog zdravlja te postizanja osobne sreće, postoje u svim društvenim skupinama, međutim postoje i oni ciljevi koji uvelike ovise o kulturi. Primjerice, u nekim skupinama odgojni cilj može biti nastavljanje tradicije, dok u drugim postizanje samostalnosti i individualnosti (Martin i Colbert, 1997; Adams, 2004, prema Čudina – Obradović, Obradović, 2007). Dakle, sa željom poticanja poželjnih vrijednosti i ponašanja, roditelji koriste različite odgojne postupke kojim utječu na dječje ponašanje. Ti odgojni se postupci razlikuju s obzirom na uvjerenja i vrijednosti koja roditelji imaju u vezi s odgajanjem te su uvjetovana društvom i njihovim uvjerenjima kakvo bi ponašanje trebalo biti. Čudina – Obradović i Obradović (2007) navode kako se isti moraju promatrati u skladu s odgojnim stilom roditelja zato što će isti postupci imati različite posljedice u toploj ili hladnoj emocionalnoj sredini.

4. RODITELJSKI ODGOJNI STIL

„Stilovi odgoja su kombinacija roditeljskih ponašanja koja se pojavljuju u velikom broju situacija, stvarajući trajnu odgojnu klimu.“ (Berk, 2015: 265). Vrijednosti, stavovi i emocionalne prilike u kojima roditelji donose odluke stvaraju odgojno ozračje koje utječe na razvoj djeteta. Naravno, tu su i govor tijela, temperament, boja glasa, pažnja i sl. kroz koje se roditeljski stil često realizira (Benson, Marshall, 2009). Model roditeljskih stilova definirala je Diana Baumrind, koja je, kao najvažniji element roditeljske funkcije, navela nadzor odnosno kontrolu. Pojam nadzor može se definirati kao "Set međusobno povezanih roditeljskih ponašanja koja uključuju pozornost i praćenje djetetovih prebivanja, aktivnosti i prilagodbe" (Dishion i McMahon 1998; Tokić, 2008:114) te se može podijeliti na dva oblika pa tako roditelji mogu vršiti vanjski ili unutarnji nadzor. Vanjski nadzor / nadzor ponašanja odnosi se na postavljanje granica i pravila kao i njihovo kontroliranje te kažnjavanje ukoliko se postavljeno ne poštuje. S druge strane, unutarnji / psihološki nadzor prati emocije i misli djeteta te može dovesti do negativnih posljedica kod djeteta. S obzirom na navedeno, Baumrind je definirala tri roditeljska odgojna stila: autoritaran, autoritativan i permisivan. Tu su tipologiju proširili Maccoby i Martin dodavši dimenziju emocionalnosti te su tako, kombinacijom dimenzija nadzora (kontrole) i topline, dobili četiri tipa odgojnog stila (Baumrind, 1967, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Tablica 1. prikaz roditeljskih stilova

RODITELJSKI STIL	DIMENZIJA NADZORA	DIMENZIJA TOPLINE
AUTORITARAN	NISKA	NISKA
AUTORITATIVAN	VISOKA	VISOKA
PERMISIVAN	VISOKA	VISOKA
ZANEMARUJUĆI	NISKA	NISKA

- **Autoritaran** (tzv. strogi stil) odgojni stil karakterizira prevladavanje dimenzije nadzora nad dimenzijom topline što dovodi do odnosa temeljenog na podređenosti djeteta nad vođom (roditeljem) te nagradama i kaznama. Komunikacija je jednosmjerna odnosno i dijete i roditelj vode monologe koji se međusobno se susreću (Pernar, 2010). Kao što i sam naziv stila govori, roditelji predstavljaju autoritet, sve planiraju, određuju i vode, a pritom ne objašnjavaju zbog čega su takva pravila i granice postavljene. (Baumrind, 1991., Stevanović, 2000). Djeca odgajana ovim stilom često su anksiozna, nesretna i nepovjerljiva te će, kao i roditelji, pribjeći sili kada ne dobiju željeno. (Berk, 2015).

- **Autoritativan** (tzv. demokratski) stil je prema mnogima i najuspješniji pristup odgoju. Nalazi se visoko na dimenziji topline te visoko na dimenziji kontrole što znači da ga obilježavaju jasni zahtjevi i granice, ali uz veliku toplinu i potporu. (Pernar, 2010, Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Ti zahtjevi i granice koje roditelji postavljaju objašnjeni su i, za razliku od autoritarnog stila, bazirani na dijalogu i višesmjernoj komunikaciji (Stevanović, 2000). Roditelji imaju ulogu savjetnika te kroz prihvaćanje i opravdane zahtjeve grade svoj autoritet koji se, u ovom slučaju, temelji na poštovanju i ljubavi (Ljubetić, 2007). Takvi odgojni postupci kod djeteta bude osjećaje iskrenosti, povjerenja, ali i odgovornosti. (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

- **Permisivan** (tzv. popustljiv) roditeljski odgoj odnosi se na veliku emocionalnost to jest, toplinu uz slabu kontrolu. Činjenica da roditelji ne postavljaju nikakve ili vrlo male zahtjeve te da oni sami djetetu zadovoljavaju svaki zahtjev dovodi do osjećaja nesigurnosti, egocentričnosti i nezrelosti (Stevanović, 2000). Prema Benson i Marshall (2009), permisivni roditelji radije djetetu pristupaju s pozicije prijatelja umjesto autoriteta, što dovodi do pasivnog pristupa discipliniranju. Također, velika emocionalna osjetljivost roditelja i prevelika sloboda djeteta često rezultira agresivnošću kad dijete ne dobije željeno. (Ljubetić, 2007)

- **Zanemarujući** (tzv. ravnodušni) stil karakteriziraju mali zahtjevi i nedostatak roditeljskog nadzora, ali i nedostatak topline. Nedovoljno uključeni u odgoj,

roditelji su često indiferentni za dječje zahtjeve i potrebe te se, prema Berk (2015) mogu okarakterizirati kao depresivni. Svoje potrebe stavljaju na prvo mjesto te su nerijetko previše zauzeti svojim životom da bi se brinuli o tome što je najbolje za dijete. (Benson, Marshall, 2009). Upravo se zbog toga kod djece zanemarujućih roditelja javlja neposlušnost i otpor te često ne uspijevaju razviti socijalnu kompetenciju (Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Autori Steinberg, Elmen i Mounts (1989, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006) dopunili su prethodno navedeni model s dimenzijom naziva *uravnoteženost moći* odnosno *roditeljska potpora autonomiji* koja označava poticanje djeteta u samostalnosti i neovisnosti. Nadalje, tu je i Ronald Rohner koji se vodio teorijom univerzalnosti roditeljskog ponašanja koje djetetu daje doznajanja da je voljeno i prihvaćeno. Na temelju dimenzija *prihvatanja* i *odbijanja* pokušao je predvidjeti razvojne ishode djeteta, a da pritom kultura, spol, rasa i jezik nemaju utjecaja (Tokić, 2008). Kada se govori o roditeljskom prihvaćanju misli se na tjelesne (npr. poljubac, milovanje) i verbalne (npr. pohvala) pokazatelje te se, cjelokupno gledajući, izražava kao ljubav. Roditeljsko odbijanje, s druge strane, izražava se kao: neprijateljstvo koje može biti tjelesno (npr. udarac) ili verbalno (omalovažavanje); indiferentnost (nepredavanje važnosti djetetu) te nediferencirano odbacivanje (dijete se osjeća nevoljeno). Navedena se ponašanja lako mogu prepoznati u odnosu roditelj – dijete te se može reći da ukoliko djetetova potreba da se osjeća voljenim nije zadovoljena, velike su mogućnosti razvoja negativnih posljedica ličnosti poput emocionalne hladnoće, agresivnosti, depresije, ovisnosti i sl. (Ljubetić, 2007; Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Kritike na koje nailazi ovaj model tiču se zanemarivanja individualnih razlika među djecom te, kao što Čudina-Obradović i Obradović naglašavaju "roditeljsko prihvaćanje / odbacivanje jasno pokazuje pogubnost utjecaja raznih oblika roditeljskog nasilja, ali ne govori ništa o tome je li za povoljne ishode odgoja dovoljna toplina i ljubav, te jesu li potrebne granice i nadzor, struktura i regulacija." (2006: 273).

Bitno je spomenuti da su razlike u stilovima pod utjecajem razne socijalne, društvene i kulturne okoline u kojima roditelji obitavaju. (Ljubetić, 2007). Sukladno tome, kao najveći problem roditeljskih stilova, Čudina – Obradović i Obradović (2006) upravo

ističu kulturnu ograničenost. Naime, dobre i loše posljedice navedenih stilova nisu potvrđene u različitim slojevima društva već vrijede samo za srednju klasu zapadnog društva. Osim toga, Benson i Marshall (2009) također navode kako ne postoji najbolji roditeljski stil koji vrijedi za sve različite kulture i socioekonomske statuse. Međutim, osim kulture, može se reći kako je roditeljsko ponašanje teško svrstati u određeni stil zato što se roditeljske zadaće isprepliću i nadopunjuju (Ljubetić, 2007) te kako se u obzir ne uzima pogled na roditeljstvo kao razvojni proces u kojem roditelj pokušava naći način koji kod djeteta najbolje funkcionira (Tokić, 2008). Činjenica jest da svako dijete kod roditelja pobuđuje reakcije te da komunikacija nije jednosmjerna stoga se i u ovom slučaju odnos ne bi trebao interpretirati isključivo kao utjecaj roditelja na dijete (Tokić, 2008).

5. MAJČINSTVO I OČINSTVO

„Srž obitelji jest roditeljstvo – odnos roditelj – dijete“ (Westman, 1998 prema Ljubetić, 2007,63), no koliko se zapravo uloge očeva i majki razlikuju? Prije no što damo odgovor, bitno je razjasniti što su to zapravo uloge. Dakle, pod “ulogama“ podrazumijevaju se aktivnosti i ponašanja koje osoba definira i čini u skladu sa svojim položajem u društvu. Stoga, rođenjem djeteta preuzima se uloga oca i majke i te se uloge, kao i sve ostalo, uče kroz život (Stevanović, 2000).

Što se tiče različitosti, prema autorima Čudina – Obradović i Obradović (2007), postoje istraživanja koja pokazuju različitost u domeni uključenosti, načinu odnosa prema djetetu, aktivnostima i drugim specifičnostima koje vode različitim posljedicama stoga se može reći – dva roditelja, dva različite prakse: majčinstvo i očinstvo.

5.1. Majčinstvo

„Majčinstvo je značajna životna prekretnica, koja u život žene donosi nove socijalne i okupacijske uloge, emocije i odgovornosti.“ (Bartolac, Hendelja, 2021:646). Promatrajući majčinstvo sa subjektivne roditeljske strane, za mnoge se žene pokazuje kao najvažniji dio njihovog identiteta i osobnog ispunjenja (Čudina – Obradović i Obradović, 2007). Što se tiče definiranja samog pojma, prema Obiteljskom zakonu i članku 53., djetetova majka je žena koja ga je rodila. Također, majka je i žena koja je začela putem medicinski pomognute oplodnje (članak 82.) kao i žena koja je posvojila dijete (članak 146.). U prijašnjim je poglavljima već spomenuto kako se roditeljstvo dugo vremena izjednačavalo s majčinstvom što ukazuje na važnost njezine uloge u djetetovom životu.

Upravo istražujući odnos roditelj – dijete razvila se jedna od najznačajnijih teorija koja ističe kako „stvaranje ranih veza i kvaliteta brige u dojenačkoj dobi predstavlja temelj za kasnije funkcioniranje pojedinca i formiranje privrženog ponašanja.“ (Bowlby, 1969, prema Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006:61). Ovu je teoriju razvio John Bowlby (1969) koji je predstavio tri sustava odnosa: sustav privrženost – skrbnik, sustav učenje – podučavatelj i sustav igra – partner. Autori Čudina – Obradović i Obradović

(2007) ističu kako je svaki od navedenih sustava značajan za razvijanje društveno – emocionalne regulacije (razvijanje vlastitog identiteta, svijesti o sebi, nošenje s frustracijama i sl.). Spomenuta regulacija uvelike ovisi o ponašanju roditelja prema djeci te su za njezino optimalno funkcioniranje ključne dvije karakteristike roditeljskog ponašanja, a to su roditeljska nazočnost i dostupnost (tjelesna i emocionalna). Drugim riječima, polazište ove teorije stoji u činjenici da je za preživljavanje u najranijoj dobi potreban osjećaj sigurnosti i prihvaćanja koji pružaju roditelji/skrbnici, a upravo je to najčešće majka (Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006; Čudina – Obradović i Obradović, 2007). Govoreći o privrženosti, misli se na trajnu psihološku povezanost, u ovom slučaju, između roditelja/skrbnika i djeteta (Delaney, 1998, prema Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006) koja se ostvaruje u nekoliko faza:

- Faza predprivrženosti: tijekom prvih 6 tjedana; potreba djeteta za oralnim i tjelesnim kontaktom
- Faza nastanka privrženosti: od 6. tjedna do 6. mjeseci; vezivanje djeteta najčešće za majku, ali ne pokazuje strah kad ona nije u blizini
- Faza jasno izražene privrženosti: od 6. do 18. mjeseca; karakteristično snažno vezivanje za majku i strah pri odvajanju
- Faza recipročnog odnosa: između 18. i 36. mjeseci; dijete postupno primjećuje širu okolinu i smanjuje se strah zbog odvajanja

(Vasta, Haith, Miller, 1998; Čudina – Obradović i Obradović, 2007:256)

Promatrajući navedene faze može se vidjeti kako su i zašto prve tri godine važne. I Klajn (1981) navodi kako je majčina ljubav „...od najranijih dana ono bez čega razvoj djeteta, posebno njegov emocionalni razvoj, ne može biti skladan...“ (prema Stevanović, 2000: 460) što ukazuje da nedostatak može imati posljedice po ličnosti djeteta. Drugim riječima, majka koja je osjetljiva na djetetove potrebe, emocionalno dostupna i prisutna utjecat će na povoljan socioemocionalni razvoj djeteta. Shodno navedenom, i Ajduković, Kregar Orešković te Laklija (2006) ističu kako nisu sve majke osjetljive na potrebe svoje djece i da se, promatrajući tu interakciju, mogu definirati četiri dimenzije (prema Howes, 1999):

1. **Osjetljivost – neosjetljivost:** osjetljive su majke koje prepoznaju djetetove potrebe te na njih odgovore. S druge strane, majke koje ne uspijevaju prepoznati djetetove potrebe okarakterizirane su kao neosjetljive.
2. **Prihvaćanje – odbijanje:** Prihvaćajuće majke su svjesne odgovornosti, brige za dijete i promjena koje ono u život donosi, dok su odbijajuće majke često pod stresom radi zahtjeva koje roditeljstvo stavlja pred njih.
3. **Suradnja – ometanje:** majke koje surađuju s djetetom i poštuju njegovu samostalnost, su majke koje surađuju. Ometajuće majke često definiraju djetetova iskustva iz vlastitog stajališta i to na negativan način.
4. **Dostupnost – ignoriranje:** i kad su zaposlene, spremne su reagirati na djetetove potrebe, dok su ignorirajuće majke spremne zanemariti signale koje dijete šalje.

Navedene dimenzije jasno daju uvid u to kako će majke pozitivnog ponašanja (one koje su senzibilne, prihvaćajuće, surađuju i dostupne su za dijete) razviti privrženo dijete koje će pristupati otvoreno, znajući da će njegove potrebe biti uvažene i odgovorene. Suprotno tome, dijete čije su potrebe zanemarene i čije ponašanje poput plakanja, zahtijevanja i sl. ne izaziva reakciju roditelja, razviti će nesigurne oblike privrženosti kao što je, primjerice, anksioznost (Ajduković, Kregar Orešković, Laklija 2006)

Osim razvijanja dubokog odnosa, bitno je spomenuti i aktivnosti koji pripadaju majčinoj praksi, a proizlaze iz neodgodivih djetetovih potreba. Hranjenje, mijenjanje pelena, uspavljivanje, čitanje i vođenje liječniku samo su neki od tipičnih zadataka za koju teoretičari smatraju da više određuje sam pojam majčinstva nego subjektivan doživljaj. Ovakvo intenzivno majčinstvo u kojem je majka potpuno predana djetetu te u kojem zanemaruje svoj osobni i(li) profesionalni razvoj, slika je tradicionalnog oblika obitelji te se i danas smatra najsigurnijim okruženjem za djetetov razvoj kao i društvenom normom majčinstva. Međutim, bitno je naglasiti kako različita društva, ekonomski i obiteljski uvjeti utječu na „univerzalnost“ majčine prakse te „izazivaju sumnju u neupitnost norme intenzivnog majčinstva“. Pod navedenim također misli se na zaposlene majke i(li) majke u nezaposlenim obiteljima, samohrane te maloljetne majke, no koliko će one biti uspješne u ostvarivanju roditeljske uloge ovisiti će o njihovoj vještini suočavanja s problemima i pronalaženja izvora društvene i obiteljske pomoći (Arendell, 2000, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Promatrajući cjelokupnu ulogu majke, može se reći kako je konačan cilj „... da iz dana u dan postane svom djetetu sve manje potrebna. Osposobljavajući ga za samostalno snalaženje pred životnim zadacima i teškoćama, za samostalno odlučivanje i nošenje odgovornosti za svoje ponašanje...” i time mu omogući da krene u neovisan život kao cjelovita ličnost (Koštiček, 1983, prema Stevanović, 2000: 462).

5.2. Očinstvo

Prema Hrvatskoj enciklopediji, definicija očinstva glasi: „Obiteljskopравни odnos muškarca i djeteta koji se temeljni na biološkoj činjenici potjecanja djeteta od određenoga muškarca.“, međutim, Čudina-Obradović i Obradović ističu kako kada se govori o samom pojmu «otac», mislimo na odnos koji može, ali i ne mora biti zastupljen biološkom sastavnicom (2006). Shodno tome, Eggebeen i Knoester (2001, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006) podijelili su muškarce prema kriteriju „otac“ i dobili četiri osnovna tipa:

1. Muškarci koji žive s maloljetnom djecom
2. Muškarci koji žive odvojeno od svoje maloljetne djece
3. Muškarci koji imaju odraslu i samostalnu djecu
4. Muškarci koji su očevi postali ženidbom (očusi)

(Čudina – Obradović i Obradović, 2006)

Promatrajući očeve može se uvidjeti isprepletanje triju funkcija: biološke, hraniteljske i odgojne. Pod ‘biološkim ocem’ mislimo na davatelja sperme koji, kao i nebiološki otac (adoptivni), može živjeti s djetetom ili odvojeno, materijalno se (ne) brinuti dijete te biti uključen ili ne uključen u djetetov odgoj. Čudina-Obradović i Obradović (2006) naglašavaju kako su često hraniteljski i odgojni aspekt povezani ta da, s pozicije biološkog aspekta te aspekta uključenosti, očeve je moguće svrstati u četiri vrste: 1) biološki očevi uključeni u odgoj, 2) socijalni očevi uključeni u odgoj, 3) biološki očevi neuključeni u odgoj, 4) socijalni očevi ne uključeni u odgoj.

U radu je već spomenuta Bowlbyeva teorija privrženosti i tri sustava koji opisuju odnos roditelj – dijete. Navedeno je kako majka ima veliku ulogu u sustavu privrženost-skrbnik, no otac i njegovo ponašanje usklađeniji su s ostala dva sustava: učenje – podučavatelj i igra – partner. Drugim riječima, očevi više teže poticanju neovisnosti, suočavanje s izazovom i igri čiji se stil bitno razlikuje od majčinog (Čudina-Obradović i Obradović, 2006; Cvrtnjak, Miljević-Ričički, 2013).

Otac, nekadašnja sekundarna figura obitelji, služio je kao moralna i financijska podrška majci čija je dužnost bila odgajanje što potvrđuje i brojna literatura namijenjena pretežito ženama odnosno majkama. Dakle, riječ je o patrijarhalnom ocu koji je materijalno brinuo za stabilan dom, koji se povremeno uključivao u svakodnevni život obitelji i koji je provodio disciplinu kroz emocionalno hladnu i nepristupačnu figuru (Carpenter, 2002; Ljubetić, 2007, prema Cvrtnjak, 2013.). Međutim, može se reći kako se pojam očinstva tijekom posljednjeg stoljeća uvelike promijenio. Očinska je figura postala „liberalnija, fleksibilnija, toplija, mekša“ (Carpenter, 2002, prema Cvrtnjak, 2013: 114) te samim time više uključena u odgoj. Uspoređujući prijašnju ulogu oca s današnjom, jasno je da su danas mnoge njegove uloge proširene, no neke su i reducirane s obzirom da više nije jedini hranitelj i primarni autoritet u obitelji (Stevanović, 2000).

„Biti otac i preuzeti ulogu oca jednostavna je realnost nastala iz prirodnog instinkta.“ (Hurstel, 2012: 6). Promatrajući doživljaje, Čudina-Obradović i Obradović ističu kako otac roditeljstvo doživljava drugačije nego majka aludirajući na društvo i društveni pritisak. Naime, društvo stavlja veći naglasak na to da se žena ostvari kao majka, nego da se muškarac ostvari kao otac. Odnosno, može se reći da je majčinstvo važan dio ženina identiteta, dok je očinstvo poželjno, ali ne i nužno. Tradicionalno dodijeljene rodne uloge – žena i muškarac; majka i otac, doprinijele su činjenici da su muškarci manje izloženi situacijama u kojima uče o ulozi oca, za razliku od žena koje tu priliku imaju. Iako nakon djetetova rođenja muškarac odmah stječe ulogu oca, to ne znači da potpuno poznaje „očinsku praksu“. Ispunjavanje roditeljske uloge kod očeva se najčešće razvija postupno i to uključivanjem u aktivnosti koje obavlja i majka. Spomenuto je kako je u dojenačkoj dobi majka najvažnija te su i sve potrebe djeteta uglavnom povezane s majkom, međutim, kako dijete raste tako se i povećava očeva uključenost kao i kvaliteta te uključenosti. Koliko je zapravo njegova uključenost važna potvrđuju brojna istraživanja čiji rezultati

pokazuju da djeca angažiranog i zainteresiranog oca pokazuju manje problema u ponašanju, veći intelektualni napredak i socijalne vještine (Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Zaključno, iz priloženog se uočava kako se uloge majke i oca razlikuju, no i dalje oboje imaju veliki utjecaj na djetetov razvoj, „majka više kao sigurna baza i njegovateljica, a otac pretežno kao onaj koji potiče na igru i istraživanje. Te uloge nisu strogo podijeljene i otac će u nekim situacijama biti sigurna baza i njegovatelj, a majka poticati na igru i istraživanje.“ (Newland i Coyl, 2010, prema Cvrtnjak, Miljević-Ridički, 2013: 117).

6. SUVREMENO RODITELJSTVO

„U suvremenom svijetu, koji se odlikuje složenošću, raznolikošću i čestim promjenama, roditeljstvo postaje jedna od najodgovornijih, a vjerojatno i najtežih uloga u obiteljskome životnom ciklusu.“ (Maleš, 1999: 107)

Industrijalizacija, novi društveni poredak, ekonomija i brojne druge promjene utjecale su na transformaciju zajednice, a samim time i na obitelj, od koje ovaj moderan način života iziskuje specifična znanja i vještine iz različitih područja te prilagođavanje i snalaženje u novim situacijama kako bi se osigurao opstanak (Ljubetić, 2011). No, uz mnoge pozitivne aspekte suvremenog roditeljstva, može se reći kako se obitelj suočava sa značajnim problemima, poput nezaposlenosti, loše kvalitete života, preopterećenosti i stresa, stoga i odgoj djeteta postaje upitan u ovom, kako Ljubetić (2011) kaže, „kaotičnom svijetu“ (Jurčević Lozančić, 2011).

Za početak, važno je istaknuti UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta, koja je na snazi od 1989. godine, zahvaljujući kojoj je dijete postalo subjekt s pravima i sa znatno izmijenjenim položajem u društvu. Osim položaja, redefinirao se i odnos roditelja i djece tako što je roditelj postao zakonski odgovoran za svoje postupke prema djetetu, a s obzirom na to da je država ta koja jamči prava, može se reći i da je cjelokupni obiteljski odgoj prešao iz privatne u javnu, političku sferu (Daly, 2008; Maleš, 2012). Za razliku od tradicionalnog pristupa, čije su karakteristike već objašnjene, suvremeno roditeljstvo predstavlja ravnopravnost partnera, odnosno roditelja, što znači da su dužnosti i aktivnosti vezane uz djecu – kućanski poslovi, materijalno zbrinjavanje i sl. – lišene stereotipne podjele na *muške* i *ženske* poslove (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Spomenuto je i da obitelj današnjice ima sve manje članova, no gledajući odnos roditelja i djeteta, uočava se značajna promjena. Suvremeni roditelj na roditeljstvo gleda s pozicije učenika koji uči prvenstveno od svoga djeteta, što nas usmjerava na postojanje dvosmjerne komunikacije i djelovanja roditelja na dijete te djeteta na roditelje (Ljubetić, 2011). Komunikacija se nameće kao „...način da se razriješe eventualni nesporazumi...“ te kao „...jedan od najvažnijih putova prema osobnom razvoju svakog pojedinog člana, njihovoj međusobnoj bliskosti i novoj sinergiji“ (Jurčević Lozančić, 2011: 48). Drugim riječima,

dijalogom se dolazi do „ravnopravnog dostojanstva“ kojim je svaki član uvažen (Juul, 2008).

Daly (2008) u svojoj knjizi *Roditeljstvo u suvremenoj Europi* ističe kako ne postoji konsenzus o tome što roditeljske dužnosti podrazumijevaju te prilaže sveobuhvatan pregled glavnih zadaća prema Campionu (1995).

Glavne su zadaće roditeljstva:

- pružati osnovnu skrb te štititi i njegovati dijete do odgovarajuće dobi
- pobrinuti se za sigurnost djeteta
- pružiti vodstvo i ograničenja
- omogućiti djetetu stabilnost
- omogućiti uvjete za djetetov intelektualni, emocionalni i društveni razvoj, uključujući i prenošenje određenih odgovarajućih vještina i oblikovanje poželjnog ponašanja
- poštivati zakon i pridonositi društvenoj sigurnosti
- pridonijeti ekonomskom prosperitetu nacije.

Može se reći da su ove zadaće prikaz novih znanstvenih spoznaja prema kojima je dijete znatiželjna, inteligentna i kompetentna osoba s vlastitim potrebama i pravima, a to moraju prepoznati i uvažiti i odrasli (Ljubetić, 2012).

„Najupadljivija razlika između djece danas i prije pedeset godina možda je u tome što današnja djeca žive u uvjerenju da je njihovo pravo da budu djeca“ (Juul i Jansen, 2010: 18). Važno je naglasiti kako cilj odgoja više nije poslušnost, već niz različitih sposobnosti, poput kritičkog mišljenja, kreativnosti i odgovornosti, a da bi se navedeno i ostvarilo, potreban je roditelj čije su polazište poštovanje, povezanost i potrebe djeteta. Dakle, suvremena percepcija djeteta posebno naglašava individualizam i nezavisnost, no postavlja se pitanje kako to postići. „Čak i danas rastrgani smo između Lockeovog i romantičarskog pristupa djetinjstvu: trebamo li oblikovati djecu poput gline ili se opustiti i dopustiti im da budu djeca?“ (Honore, 2009:21). Berk (2007) ističe da su danas i muškarci i žene nesigurni u to kako odgajati djecu, što je posljedica ubrzanog razvoja i činjenice da iskustvo i socijalizacijska uloga starijih postaju upitni (oslanjanje društva na roditelje u prenošenju vrijednosti) (Aračić i Nikodem, 2000). Dotičući se pojma

socijalizacije u suvremenom dobu, uočava se nova slika žene koja se ostvaruje kao majka, supruga i poslovno afirmirana žena, što u proces odgoja dovodi pedagoške ustanove. Drugim riječima, socijalizacijsku ulogu djeteta sve ranije preuzimaju odgojne i obrazovne institucije, za što Rinaldi (2006) smatra da se „...sve češće daju ovlasti drugim ljudima i drugim mjestima da rade ono što bi trebala biti njihova uloga“ (Jurčević Lozančić, 2011: 140).

Promatrajući cjelokupan proces roditeljstva, Maleš (1993) tvrdi kako se većina roditelja suočava s istim ili sličnim pitanjima koja se tiču odgoja te da se gotovo svi roditelji suoče sa spoznajama i osjećajima da:

- roditeljska uloga traži 24-satni angažman i traje cijeli život
- rođenjem djeteta dolazi do ograničenja drugih aktivnosti, do privremene izolacije obitelji
- ne postoji instinktivna ljubav, nego se ona razvija tijekom vremena interakcijom i komunikacijom s djetetom
- postoji osjećaj krivnje jer se boje da ne zadovoljavaju kao roditelji
- postoji osjećaj zadovoljstva zbog uspostavljene privrženosti s djetetom
- postoji osjećaj nesigurnosti u valjanost vlastitih roditeljskih postupaka
- postoji istinska briga za dijete.

S jedne su strane užurbanost i nedostatak vremena za odgoj, a s druge stalan nadzor i pritisak da se od odgoja izvuče ono najbolje (Juul i Jensen, 2002; Honore, 2009). Štoviše, tu su i brojni savjeti, upute, kao i društvo te mediji koji doprinose složenosti roditeljske zadaće. U poglavlju *Roditeljstvo* istaknulo se kako stres utječe na doživljaj roditeljske uloge te ga se i ovdje može spomenuti, najprije kao negativan čimbenik koji ugrožava stabilnost obitelji. Krećući od samog roditelja, stres i osjećaj prezasićenosti mogu izazvati tjeskobu i depresiju, što se, naravno, može zrcaliti i na emocionalno stanje djeteta. Tu je i bračni stres kao posljedica neslaganja partnera te stres izazvan roditeljskom ulogom, naročito ako se radi o zahtjevnijoj djeci. Kvalitetno nošenje sa stresom postalo je jedna od mnogih neophodnih sposobnosti svakog roditelja. Jurčević Lozančić (2011) ističe da su roditelji, osim stresom, opterećeni osobnim egzistencijalnim problemima i

promjenama u društvu, ali su i svjesniji kompleksnosti odgoja, što se loše odražava na njihovu roditeljsku ulogu. Zapravo, može se reći kako je odgoj samo jedna od mnogih zadaća koje imaju roditelji. Tu su i bračna očekivanja, vlastite potrebe, poslovni angažman. kao i angažman u zajednici – i svaka je od navedenih zadaća/uloga svojevrsna obaveza i odgovornost. Osim što je odgojna uloga posebna po tome što od roditelja zahtijeva njihov maksimalni emocionalni angažman, dodatnu *težinu* daju i očekivanja suvremenog društva. Roditelj treba biti spreman na učenje, na promjenu svog (nepoželjnog) ponašanja, sposoban, educiran i brižan i to su samo neka od očekivanja koja su pred njega postavljena. Jednostavnije rečeno, „...suvremeno društvo očekuje odgovornog roditelja koji će odgojiti odgovorno dijete“ (Ljubetić, 2011:72). No postavlja se pitanje mogu li i jesu li roditelji spremni odgovoriti na, čini se, sve veća očekivanja. Kako i Hoghugh i Long (2005, prema Jurčević Lozančić, 2011: 144) naglašavaju, „oni koji se boje postati roditeljima jednostavno ne razumiju da roditeljstvo nije nešto što čine savršene osobe, nego nešto što usavršava osobu“, a to upućuje na potrebu za razvijanjem znanja, vještina i stavova, odnosno jednom riječju – kompetencija.

6.1. Pedagoški kompetentan roditelj

Dosad se već moglo zaključiti kako je roditeljstvo iznimno zahtjevna (Moriarty i Fine, 2001, prema Ljubetić, 2011) uloga čiji su ishodi neizvjesni, a kako bi što bolje odgovorio na izazove i zadaće, poželjno je (ako ne i ključno) da roditelj ima određene kompetencije. Kada se govori o kompetencijama, misli se na kombinaciju „znanja, vještina, stavova i vrijednosti“ (Ljubetić, 2011:78) potrebnih za uspješno izvršavanje određenih ciljeva. Dakle, riječ je o integriranom pristupu koji podrazumijeva atribute poput kognitivnih (kritičko mišljenje, znanje, umijeće rješavanja problema), interpersonalnih (socijalne sposobnosti), afektivnih (osjećaji i razumijevanje) i psihomotornih (brzina, točnost, spretnost u izvođenju radnji) vještina. Može se reći da se zapravo govori o cjeloživotnom učenju s obzirom na to da su kompetencije dinamične i promjenjive te da se od osobe očekuje da uloži napor u njihovo „upotpunjavanje“ i obogaćivanje (Ljubetić, 2011). Iako postoji mnoštvo kompetencija ključnih za razvoj i napredak pojedinca, u skladu s temom

ovog rada posebno će se istaknuti pedagoške kompetencije koje su ključne, kako za roditelje tako i za dijete.

Svoje viđenje kompetentnog roditelja Ljubetić daje u knjizi *Nosi li dobre roditelje roda?* (2011), gdje se kompetentan roditelj definira kao onaj „koji sebe doživljava kao osobu koja ima kontrolu nad svojim roditeljstvom i odnosom s djetetom te se dobro osjeća kao roditelj“ (Milanović i sur., 2000, prema Ljubetić, 2011: 25). Drugim riječima, govori se o roditelju koji, između ostalog, ima senzibilitet za roditeljstvo, a dobivenu ulogu promatra kao proces i izazov za koji je spreman. Može se reći da se upravo po načinu suočavanja s izazovima i teškoćama jasno vidi razlika između kompetentnog i nekompetentnog roditelja – nekompetentni će roditelj provoditi odgojne postupke bez obzira na njihovo djelovanje, dok će kompetentan roditelj o svojim postupcima promišljati, pratit će njihovu djelotvornost te će ih vrednovati i pokušati unaprijediti. Dakle, roditeljstvo zahtijeva stalnu samoprocjenu kako bi se dobio uvid i odgovor na pitanje „jesam li roditelj kakav želim biti“. Ljubetić (2011:110) također ističe da je kompetentno roditeljstvo „...učeće, kreativno, uravnoteženo i odgovorno“. Pridjev „učeće“ podrazumijeva stjecanje novih psiholoških i pedagoških znanja, prepoznavanje djetetovih potreba, dječjih prava i vještina, poput kvalitetne komunikacije, kritičkog mišljenja, strpljivosti i mnogih drugih kojima se stvara okruženje u kojem dijete može zadovoljiti svoje potrebe i razviti potencijale. Drugim riječima, kompetentan roditelj shvaća važnost učenja te ga omogućava svom djetetu. Pod „kreativnim“ roditeljstvom Ljubetić (2011) podrazumijeva roditelja koji uživa u svojoj roditeljskoj ulozi, koji je otvoren za nove ideje, prihvaća pogreške i različitost, izbjegava monotoniju i gotova rješenja te kombinira kreativne ideje i odgojne metode. Štoviše, kako bi roditeljima olakšala poticanje kreativnosti kod djece, autorica je osmislila akronim SVEMIR, koji uključuje postupke i aktivnosti koji bi mogli štetiti kreativnom potencijalu: sputavanje – u samostalnom istraživanju; vrijeme – nestrpljivost i ograničavanje vremena za samostalno dolaženje do spoznaja; entuzijizam – nedostatak interesa za djetetove aktivnosti, kao i poticanja u istraživanju; monotonija – isprazna i rutinska ponašanja; ignoriranje – nedostatak pozornosti prema djetetovu stvaralačkom izražavanju; red – nedozvoljavanje „kreativnog nereda“ do kojeg dolazi djetetovim igranjem. Može se spomenuti i nova tehnologija, urbanost, brojnu popularno-znanstvenu literaturu i otuđenje

od prirode koji su doveli do raznih dilema s kojima se roditelji suočavaju. Kao primjer može se navesti pitanje je li bolje dopustiti djetetu zabavu uz ekrane (tablet, pametni telefon, televizor), dok je pod roditeljskim nadzorom, ili je bolje pustiti ga u dvorište, gdje su moguće opasnosti poput prometa, stranaca i upitnog stanja okoliša (Ljubetić, 2011). Pitanja ravnoteže dotaknut će se i kasnije, u poglavlju *Helikoptersko roditeljstvo*, no i sad se može istaknuti važnost vođenja zdravim razumom u njezinu pronalasku (Honore, 2008). Uz ravnotežu se veže i odgovornost, stoga se može reći da je odgovoran roditelj onaj koji se „odgovorno ponaša prema sebi, drugima i svijetu oko sebe...” te poznaje i prihvaća sebe, sa svojim jakostima i slabostima, kao i svoje dijete (Ljubetić, 2011: 114).

Laković-Grgin (1994) naglašava da zadovoljstvo u životu uvjetuje pet područja, a to su obitelj, zdravlje, posao, društvo i slobodno vrijeme, stoga se može zaključiti da će kompetentan roditelj, koji se osjeća osnaženim i svjesnim u svom roditeljstvu, te dobrobiti prenijeti i na dijete. I Maleš (2011) ističe da kvalitetan odnos djeteta i roditelja roditelju donosi zadovoljstvo, a djetetu uspješnost, što nas vodi do uvida da je odgoj istovremeno i proces i rezultat. Kompetentnim će odgojem dijete razviti svoje potencijale, osjetit će se sigurnim i prihvaćenim, a njegovo će ponašanje biti oblikovano odgovornošću i ljudskim vrijednostima. Jasno se može uočiti širenje tih dobrobiti u koncentričnim krugovima – s roditelja na dijete, s djeteta na lokalnu i širu zajednicu – zato se može reći da je kompetentno roditeljstvo ideal i cilj koji bi mogao djelovati na mnoge aktualne socijalne probleme (Ljubetić, 2011).

7. SUVREMENI TRENDOSI U RODITELJSTVU

Djetinjstvo je predragocjeno da bude prepušteno sebi, a djeca su predragocjena da budu prepuštena sama sebi.

Carl Honore (2009)

Iz rada se moglo vidjeti u kojim se aspektima razlikuju tradicionalni i suvremeni pogledi na roditeljstvo, a time i dijete. Pred suvremenog su roditelja postavljeni brojni izazovi i nedoumice, poput pitanja koliko dopustiti djetetu korištenje tehnologijom, kako se pravilno koristiti disciplinom, kako balansirati između očekivanja i zahtjeva, kako reagirati na neželjena ponašanja ili kako pronaći ravnotežu u odgoju ako su, primjerice, roditelji odgajani tradicionalno, pri čemu se fizičko kažnjavanje smatralo korisnim. Takvi se postupci, poput tjelesnog kažnjavanja, danas smatraju neprihvatljivima, što je dovelo do nove paradigme odgojnih postupaka koje ujedno i stvaraju „različite inačice *poželjnog roditeljstva*“ (Maleš i sur. 2011; 60). Također, spomenuto je i kako su promjene u roditeljstvu karakteristika današnjeg društva, ali i, kako Maleš (2011: 52) ističe, „...zakonitost svakog procesa koji se odvija u društvenom kontekstu“, stoga će se u nastavku ovog rada predstaviti trendovi, poput hiperroditeljstva, povezujućeg roditeljstva i pozitivne discipline. Budući da su danas mediji velik dio društva i svakodnevice, gotovo da i nije moguće promatrati roditeljstvo bez digitalnog konteksta (Ciboci, Labaš, 2019).

7.1. Roditeljstvo u digitalnom vremenu

Gotovo sva područja čovjekove svakodnevice oblikovana su medijima, a zabava, komunikacija, slobodno vrijeme i posao samo su neka od njih (Đuran, Koprivnjak i Maček, 2018). Sa sigurnošću se može reći da je digitalna revolucija promijenila svijet i suočila roditelje s novim izazovima. Čak i prije rođenja roditelji imaju priliku upoznati svoje dijete te često to veselje dijele na svojim društvenim mrežama (Bilić, Buljan Ajelić, 2021). Štoviše, Leaver (2017, prema Bilić, Buljan Ajelić, 2021) ističe kako je dijeljenje informacija o trudnoći popularno na društvenoj mreži Instagram, gdje čak 34% roditelja objavljuje snimke ultrazvuka. Osim toga, objavljuju se fotografije i porođaja, kao i fotografije djece snimljene u bolnici koje, prema Brosch (2016, prema Bilić, Buljan

Ajelić, 2021), 48,2% roditelja dijeli. Trend roditeljskog dijeljenja osobnih podataka o životu djece dobio je i stručni naziv: *sharenting*; nastao spajanjem engleskih riječi *parenting* (roditeljstvo) i *sharing* (dijeljenje) (Steinberg, 2016, prema Bilić, Buljan Ajelić, 2021). Drugim riječima, iako često s najboljom namjerom, roditelji objavljuju razne fotografije, videozapise i privatne detalje djeteta, stvarajući tako digitalni identitet koji je, baš kao i otisak prsta, jedinstven (Lichtenstein i sur., 2017, prema Bilić, Buljan Ajelić, 2021). Kako bi što jasnije približile namjeru koja stoji iza takvih roditeljskih postupaka, Bilić i Buljan Ajelić (2021) opisale su četiri skupine roditelja:

- a) roditelji koji to rade autentično, želeći s prijateljima podijeliti informacije o napretku svoje djece, iako pritom ne shvaćaju moguće štetne posljedice. „Tako čak njih 77% objavljuje snimke gole ili polugole djece, a svaki drugi roditelj dijeli fotografije za koje smatra da su smiješne ili zabavne. Najčešće su to djeca koja plaču, spavaju u čudnim pozama i sl.“ (Brosch, 2016). Može se reći kako dio roditelja teži socijalnom odobravanju osoba koje i ne poznaju, a nerijetko se prelazi i granica privatnog i javnog, što potvrđuju brojni videozapisi djece koja plaču i traže utjehu dok roditelji snimaju.
- b) U sve je većem porastu trend objavljivanja podataka o djeci s ciljem stjecanja popularnosti. U ovoj su skupini razlozi nemonetarni, a publicitet se potvrđuje *lajkanjem* i *skupljanjem obožavatelja* koji se, zahvaljujući roditeljskim sposobnostima samoprezentacije, poistovjećuju s njima.
- c) Roditelji koji svoju djecu izlažu javnosti zbog materijalnih prihoda, odnosno monetarnih razloga. U ovoj je skupini riječ o *influencerima*, odnosno o osobi (ili skupini osoba) koja ima utjecaj i koja stavove pratitelja oblikuje „putem blogova, objava, *tweetova* i korištenjem drugih kanala društvenih medija” (Freberg i sur., 2010, prema Ciboci i Labaš 2021). Dakle, s ciljem zarade, roditelji često objavljuju privatne dijelove svojih života i života svoje djece, a navedeno je nerijetko uljepšano i prikazano kao *savršeno* (savršen život, izgled i djeca). Što više pratitelja, to je veća zarada, no na tome se putu lako mogu zaboraviti

dobrobiti i privatnost djece, kao i brojna pravna i moralna pitanja, poput onoga imaju li roditelji pravo iskorištavati djecu za zaradu i kome pripada dobit.

- d) Skupina roditelja koja iz osobne koristi objavljuje fotografije i videozapise djece kako bi se predstavili kao dobri roditelji, što im kasnije može poslužiti kao dokazni materijal ako dođe do razvoda.

Analizirajući navedeno, dolazimo do dva odgojna problema – pogleda na zaštitu djece u digitalnom svijetu i pogleda na pojam privatnosti. Budući da je riječ o novijem fenomenu, neminovno je postaviti pitanje jesu li roditelji svjesni toga da izlaganje djece javnosti može imati učinak na njihovu budućnost te da se objavljeni podaci mogu zloupotrijebiti. Može se spomenuti aktivnosti trgovaca koji se objavljenim slikama djece često koriste na suvenirima ili brojne pedofilske aktivnosti, među kojima je i objavljivanje preuzetih dječjih slika na pornografskim stranicama (Abidin, 2015; Bilić i Buljan Ajelić 2021).

Među trendovima može se istaknuti i izmjenjivanje iskustava, savjeta i traženja pomoći u odgoju na društvenim mrežama i forumima. Već je spomenuto kako je socijalizacijska uloga starijih postala upitna, točnije, može se reći da su informacije i iskustva koja stariji dijele s mladim roditeljima zastarjela, što je posljedica brzih promjena. Upravo su zato ranije prijenose s generacije na generaciju zamijenili drugi, u većini slučajeva nepoznati ljudi (Dworkin i sur., 2013, prema Bilić i Buljan Ajelić 2021). Iako je cilj dijeljenje iskustva i dobivanje informacija *iz prve ruke*, važno je da roditelji zadrže kritičnost jer ponekad te informacije mogu dati amateri te je samim time i upitna njihova sigurnost (Plantin i Daneback, 2009, prema Bilić i Buljan Ajelić 2021).

Koliko zapravo objavljivanje i izlaganje djeteta govori o roditeljstvu, teži li roditelj povratnim informacijama, odobrenju društvenih mreža ili podršci, obraća li pozornost na osobni identitet jednako kao i na digitalni te prikazuje li samo *dobre dane* roditeljstva samo su neka od pitanja koja popularnost ovakvog vida medija otvara. Iako nema pravog odgovora, poželjno je da roditelji budu svjesni toga što odrastanje *pod reflektorima* donosi.

7.2. Hiperroditeljstvo

Uz brojne roditeljske dileme, lako je otići iz krajnosti u krajnost pa kao primjer može se dati odnos u kojem su roditelji u poziciji nadzornika, pri čemu preuzimaju djetetov život u svoje ruke i od njega očekuju maksimalna postignuća (Honore, 2009). Iako većina roditelja svojoj djeci želi samo najbolje, pretjerana usmjerenost na djetetov uspjeh, i to nauštrb bezbrižnog djetinjstva, zabrinjavajući je trend koji se širi među mladim roditeljima. Ovdje se zapravo govori o *hiperroditeljstvu* ili *helikopter-roditeljstvu* – pojmu koji označava roditelje koji uvijek *lebde* iznad djeteta (Honore, 2009, prema Ljubetić, 2011). U prijašnjim su se poglavljima spomenuli roditeljski odgojni stilovi, stoga, promatrajući helikoptersko roditeljstvo, može se reći kako ono ne predstavlja novu dimenziju/stil, već je, kako i Padilla-Walker i Nelson (2012) ističu, jedinstven uzorak osnovnih dimenzija roditeljstva. Točnije, karakterizira ih visoka dimenzija topline, kao i visoka dimenzija kontrole, no nisko su u pružanju autonomije. Honore u svojoj knjizi *Pod pritiskom; spašavanje djece od kulture hiperroditeljstva* (2009) naglašava kako se nalazimo u dobu „upravljanog djeteta“, što upućuje na držanje djece „pod staklenim zvonom“, pretjerano organiziran raspored i nedostatak slobode. Može se reći i da su znanstvene spoznaje o važnosti ranog stimuliranja djece doprinijele pritisku da roditelji učine sve kako bi njihovo dijete bilo najuspješnije, no kako i Honore (2009:11) tvrdi: „Ono čega roditelji nisu svjesni je da zbog takvog ponašanja djeca mogu završiti borbom da ostanu stajati na vlastitim nogama“, kao i s uskim pogledom na život. Štoviše, Ungar (2009) ističe kako je takav nadzor nepotreban jer utječe na zdrav psihosocijalni razvoj, doprinosi obrascima pretjerane anksioznosti te stvara djecu nespremnu za prijelaz u odraslu dob i samostalan život.

7.3. Pozitivno roditeljstvo

Promovirano u Vijeću Europe *Preporukom (2006) 19 o politici potpore pozitivnom roditeljstvu*, pozitivno je roditeljstvo pristup koji se zalaže za razvoj pozitivnih odnosa između roditelja i djeteta, odnosno, kako i Maleš (2011) naglašava, to je „pozitivan kraj kontinuuma između neprijateljskih / odbijajućih / neuključenih roditeljskih ponašanja do prijateljskih / prihvaćajućih / sudjelujućih roditeljskih ponašanja“ (Russell, 1997, prema Maleš i Kušević, 2011: 60). Dakle, takvo je roditeljstvo temeljeno na najboljem interesu

djeteta, što znači da je, između ostalog, riječ o osnovnoj brizi, sigurnosti, emocionalnoj toplini, poticanju, disciplini i vodstvu te stabilnosti koju pružaju roditelji i koja je usmjerena optimiranju djetetova razvojnog potencijala, što ističe i službena internetska stranica Vijeća Europe. Promatrajući cijelu koncepciju pozitivnog roditeljstva, važno je istaknuti da se ne teži nepogrešivom, idealnom roditelju, nego „dovoljno dobrom“. To znači da za roditelja savršenstvo u odgoju nije cilj ni opcija, već naprotiv, naglasak bi trebao biti na svijesti o potrebi za učenjem i razvijanjem, ulaganjem vremena u sebe i svoje dijete, tako gradeći odnos i stvarajući temelje za razvoj osnažene, zdrave osobe (Stričević, 2011).

7.4. Svjesno roditeljstvo

Posljednjih je nekoliko godina usredotočena svjesnost (eng. *mindfulness*) postala predmet zanimanja brojnih praktičara i istraživača stoga nije čudno da je svoje mjesto našla i u roditeljstvu. Može se pretpostaviti da su stres, preopterećenost i brz način života doveli do „preživljavanja“, a ne življenja što je doprinijelo i rastu ove koncepcije. Sam pojam *usredotočena svjesnost* upućuje na „...stanje svijesti u kojem se pažnja namjerno usmjerava na vlastite doživljaje (tjelesne senzacije, osjete, misli ili emocije), pri čemu je važna usmjerenost na sadašnji trenutak i neosuđujući stav“ (Kabat-Zinn, 2003, prema Ercegovac i Ljubetić, 2019: 398). Dakle, s obzirom na danu definiciju mogu se istaknuti tri glavna stanja koja čine usredotočenu svjesnost: pažnja, sadašnji trenutak i otvoreni stav. Aplikirajući navedeno na roditeljstvo, jasno je kako se svjesno roditeljstvo odnosi na namjerno usmjeravanje pažnje na sadašnji trenutak međuodnosa roditelja i djeteta. Takav konstrukt posebno naglašava „...pažljivo slušanje, prihvaćanje sebe i djeteta bez osuđivanja, emocionalnu svjesnost sebe i djeteta, samoregulaciju u roditeljstvu te empatiju za sebe i dijete.“ (Duncan i sur., 2009, prema Ercegovac i Ljubetić 2019: 398). Drugim riječima, takvo je roditeljstvo predano roditeljstvo. Jedna od teorija kojom se ovakav pristup vodi je da „djeca služe kao zrcala roditeljeve zaboravljene slike o sebi.“ (Tsabary, 2019). Jednostavnije, to znači da bi roditelji trebali moći i znati više od puke primjene tradicionalnog pristupa u kojem, kako je već spomenuto, vlada nadmetanje moći. Takav roditelj prihvaća i poštuje, najprije sebe te tako i djecu jer, kako će, na

primjer, odgojiti samostalno dijete ukoliko ni sam roditelj nije samostalan? Pod „prihvaća i poštuje“ misli se na prihvaćanje djeteta u bilo kojem trenutku i to bez želje da ispune roditeljska očekivanja. „Budući da nas više ne određuje naša potreba za kontrolom, ulazimo u vezu. Počinjemo od mjesta na kojem djeca jesu, a ne iz mjesta u našoj mašti, stoga im možemo pomoći da se oblikuju u skladu s osobom za koju smatraju da u svojoj biti i jesu.“ (Tsabary, 2019: 53). Štoviše, Tsabary (2019) u svojoj knjizi *Svjesni roditelji* ističe kako upravo svjestan roditelj shvaća da su izazovi dio odgoja kao i da, u ulozi roditelja, svatko čini najbolje što može s resursima koje ima.

Bogels, Lehtonen i Restifo (2010) svojim su istraživanjem ukazali na pozitivne rezultate ovog pristupa. Naime, prema autorima postoji šest domena na koje svjesnost u roditeljstvu utječe, a to su: roditeljski stres, brige vezane uz roditeljstvo i dijete, pogrešna ponavljajuća roditeljska uvjerenja i navike, roditeljsko funkcioniranje, briga o sebi te brak.

8. POVEZUJUĆE RODITELJSTVO

Uz navedene pristupe može se istaknuti i stil roditeljstva koji zagovara stvaranje jake emocionalne veze između roditelja i djeteta, odnosno tzv. povezujuće roditeljstvo. Ovaj su pristup svijetu približili dr. William i Martha Sears, koji su koncept predstavili u svojim knjigama *The baby book* (1993) i *The attachment parenting book* (2008). Za početak, bitno je naglasiti kako ovaj stil ne predstavlja novotariju u roditeljstvu, već se temelji na instinktima, kao i osluškivanju djetetovih potreba. „Povezujuće roditeljstvo prije svega znači otvoriti srce i um za individualne djetetove potrebe i pustiti da vam poznavanje vlastita djeteta bude vodič u donošenju odluka o tome što je u određenom trenutku najbolje za vas oboje“ (Sears i Sears, 2008, 13). Dakle, kao što je već rečeno, naglasak je na razumijevanju djetetovih potreba te na pravilnom odgovaranju na njih.

8.1. Razvoj i temelji povezujućeg roditeljstva

Začetci povezujućeg roditeljstva nailaze se u bogatoj povijesti razvojne psihologije, točnije, u radovima Johna Bowlbyja, koji je u ovom radu već spomenut, te Mary Ainsworth. U poglavlju *Majčinstvo i očinstvo* objašnjena je teorija privrženosti, koja zagovara kvalitetnu brigu i stvaranje emocionalnih veza od najranije dobi, što utječe i na odnos roditelja i djeteta. Buljan Flander (2018) ističe kako roditelji često imaju poteškoće s odvajanjem svojih od djetetovih osjećaja, stoga je važno razumjeti što je povezanost, a što privrženost. Govoreći o povezanosti, zapravo se govori o emocijama koje kreću od roditelja – ljubavi i brizi koje doprinose učvršćivanju povezanosti; s druge strane, privrženost kreće iz djetetove perspektive odnosa te se ostvaruje s osobom koja se najviše brine o njemu. Kako bi što jasnije dočarali osjećaj povezanosti, autori Sears (2008) povezanost uspoređuju s magnetom koji roditelja privlači svom djetetu. Drugim riječima, to je spona koja veže roditelja i dijete, a počinje već u trudnoći.

Na temelju rečenog može se vidjeti kako će odnos uvelike ovisiti o tome kako roditelj odgovara na djetetove potrebe te će se, shodno tome, razviti određeni stil privrženosti (Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006).

8.2. Stilovi privrženosti

Značajan doprinos razumijevanju privrženosti dala je Mary Ainsworth, koja je, provodeći eksperiment naziva *Nepoznata situacija*, ispitala dječje ponašanje i tako definirala stilove privrženosti. Prema Ainsworth, moguće je definirati tri tipa privrženosti: siguran, anksiozno-izbjegavajući i anksiozno-opirući tip. Kasnije se navedena klasifikacija proširila zato što se neka dječja ponašanja nisu mogla uvrstiti u spomenute kategorije, što je dovelo do razvoja dviju novih kategorija – jedna je dezorganizirana privrženost, a druga je bez privrženosti (Colin, 1996; Howe, 1995, prema Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006).

Sigurna privrženost – veza između djeteta i skrbnika rezultat je skrbnikove osjetljivosti, emocionalne dostupnosti i primjerenog reagiranja na djetetove potrebe. Time se kod djeteta stvaraju dobri temelji vezani uz osjećaje vlastite vrijednosti i vrijednosti drugih te uz osjećaje pripadnosti. Odvajanja od skrbnika doživljavaju s manje straha i više istraživačke namjere te su sigurni u majčinu ljubav (Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006).

Anksiozno-izbjegavajuća privrženost – neadekvatno odgovaranje na djetetove potrebe i stalno roditeljsko odbacivanje u djetetu razvijaju izbjegavajuću privrženost. Takvi roditelji često zadovoljavaju tjelesne potrebe, no uz emocionalnu distancu, što vodi do djece koja „...ne vole kontakt kožom-na-kožu, grljenje, maženja; takva djeca pokazuju malo ili nimalo opreznosti pred strancima i postaju uznemireni tek kad ostanu sami; pokazuju manjak suradnje, istraživalačkog ponašanja i empatije; izbjegavaju emocionalne odnose“ (Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006; Buljan Flander 2018).

Anksiozno-opiruća privrženost – karakteristično za razvoj ovog tipa privrženosti jest to da roditelji ponekad odgovaraju na potrebe, a ponekad ne, odnosno istovremeno ih i prihvaćaju i odbijaju, što je djetetu nepredvidivo. Posljedice takvog nepouzdanog ponašanja često su bojažljivost i ovisnost o drugima.

Dezorganizirana privrženost – tip privrženosti koji karakterizira kontradiktornost s obzirom na to da djetetovo ponašanje upućuje i na bježanje i na pristupanje roditelju/skrbniku. Točnije, govori se o ponašanjsima u kojima se dijete „...može smiješiti

i istovremeno pokazivati zastrašenost“ ili „... sjediti u krilu i istovremeno odvrćati pogled od roditelja“ (Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006:68). Može se reći kako su djetetovi odgovori na traumu (često u obliku zlostavljanja) izbjegavanje emocionalnih odnosa, agresija i poremećaji u ponašanju (Buljan Flander 2018).

Bez privrženosti – kategorija koja se odnosi na djecu koja nisu imala prilike razviti emocionalnu povezanost s drugim ljudima. Najčešće je riječ o djeci koja su od najranije dobi odgajana u institucijama. Ajduković, Kregar Orešković i Laklija (2006) ističu kako takva djeca često imaju problema u socijalnim odnosima, kao i u interesu za njihovo uspostavljanje.

Istraživanja pokazuju da su djeca s tipom sigurne privrženosti u prednosti što se tiče razvojnih i socijalnih kompetencija: „Sigurna privrženost koja je ishod povjerenja djeteta u odnosu na roditelja predstavlja temelj za niz pozitivnih razvojnih i socijalnih ishoda kod djeteta“ (Klarin, 2006, prema Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2006:69). I sama Buljan Flander (2018) ističe kako odnos privrženosti predstavlja temelj za sve buduće odnose – od prijateljskog do roditeljskog – što upućuje na važnost osiguravanja zdravog i bezbrižnog razvoja.

8.3. Alati povezujućeg roditeljstva

Autori Sears (2008) u svojoj knjizi *Povezujuće roditeljstvo* navode sedam alata koji se, među ostalim, temelje na biološkoj povezanosti majke i djeteta te doprinose razvoju takvog odnosa. Autori naglašavaju da su alati samo početna točka koja vodi otkrivanju vlastita roditeljskog stila, odnosno brige za dijete koja „...izvlači ono najbolje i iz djeteta i iz roditelja“ (Sears, Sears, 2008: 20). Dakle, alati o kojima Sears govore jesu: zbližavanje pri rođenju, dojenje, nošenje djece, spavanje blizu djeteta, vjerovanje djetetovu plaču, ravnoteža i granice te oprez sa zagovornicima discipliniranja.

Zbližavanje pri rođenju – Autori navode istraživanja koja su proveli M. H. Klaus i J. H. Kennell, koji tvrde da rani kontakt između majke i djeteta uvelike utječe na majčinu daljnju brigu o djetetu. Drugim riječima, autori tvrde da „način na koji majka i dijete započnu zajednički život, daje ton tome kako će se međusobno

upoznavati“ (Sears, Sears, 2008; 67). Poželjno je da majka po porodu ostvari dodir kožom na kožu, da priča s novorođenčecom i da doji tijekom prvog sata.

Dojenje – Ugrađeni alat povezivanja, odnosno dojenje, jedan je od alata koji uvelike doprinose povezivanju majke i djeteta, što ga smješta u samu srž povezujućeg roditeljstva. Autori također ističu kako majke pri dojenju upoznaju svoju novorođenčad, ali i doprinose njihovoj i svojoj zdravlju.

Nošenje djece – Autori roditeljima preporučuju *sling*, platnenu maramu za nošenje djeteta blizu skrbnikova tijela. Prednosti nošenja koje se ističu jesu smirivanje bebe te povoljan utjecaj na sustav za ravnotežu, cijeli motorički razvoj, kao i olakšavanje dojenja te više vremena za obavljanje drugih obaveza s obzirom na to da je dijete *priljubljeno* uz tijelo roditelja/skrbnika.

Vjerovanje djetetovu plaču – „Bebin plač je njezin jezik“, odnosno način na koji će beba poručiti što joj u određenom trenutku treba. Povezujuće roditeljstvo na bebino plakanje gleda kao na način komuniciranja u kojem je na roditelju da reagira i zadovolji potrebe. Samim time, jasno je da ovaj pristup ne zagovara čest savjet s kojim se roditelji susreću – *samo pustite svoju bebu da se isplače* – zato što, kao što je već rečeno, plač ukazuje na potrebu koja neće nestati dok ne bude zadovoljena. Sears i Sears naglašavaju da će plač djeteta na koji roditelj ne odgovori postati iritantniji te će dijete s vremenom postati ovisnije o roditeljskoj pažnji.

Spavanje blizu djeteta – Povezujuće roditeljstvo zagovara zajedničko spavanje iz prvenstveno dvaju razloga. Prvi je taj da se nastavlja graditi povezanost („Spavanje pored djeteta noćni je ekvivalent nošenju tijekom dana“), a drugi je činjenica da djeca tada bolje spavaju.

Ravnoteža i granice – Bit je povezujućeg roditeljstva zadovoljavanje djetetovih potreba, no ključ je u ravnoteži. Roditeljstvo samo po sebi pred osobu stavlja fizičke i emocionalne zahtjeve u kojima lako dolazi do gubitka ravnoteže, što rezultira iscrpljenim i premorenim roditeljima. Ono što autori preporučuju za postizanje balansa jest, među ostalim, briga za sebe, određivanje prioriteta te stručna pomoć kako bi se izbjeglo *izgaranje*.

Oprez sa zagovornicima discipliniranja – Ovim se alatom aludira na svijest o brojnim kritikama i savjetima, poput *pusti ga da se isplače, ne drži je toliko, razmazit ćeš je* i sličnih, koji mogu spriječiti povezivanje. Prema Searsima, discipliniranje se izjednačava s bezosjećajnošću, što je čista suprotnost od povezujućeg roditeljstva.

(Sears, Sears, 2008; 64–188).

Iako se čini da je pristup uglavnom usmjeren na odnos majke i djeteta, važno je naglasiti kako i otac ima jednako važnu ulogu. Njegova je uloga, dakako, veća od promatračke, stoga autori očevima preporučuju uzimanje porodiljnog dopusta kako bi maksimalno iskoristili vrijeme za povezivanje s bebom te pružili podršku novopečenoj majci.

Dakle, ono što se ovim pristupom želi istaknuti jest važnost povezivanja od prvih djetetovih dana. Slušajući i odgovarajući na njegove potrebe, gradi se veza s brojnim kratkoročnim i dugoročnim pozitivnim učincima u kojima dijete odrasta u samopouzdanu, odgovornu i svjesnu osobu.

9. POZITIVNA DISCIPLINA

Pod suvremene trendove u roditeljstvu zasigurno se može istaknuti koncept pozitivne discipline. Ovaj su pristup približili autori poput Jane Nelsen, Lynn Lott, Cheryl Erwin, Kate Ortolano i Mary Hughes s ciljem pružanja primjera, alata i smjernica koje će pomoći roditeljima, ali i svim odgojiteljima u promicanju i razumijevanju društvenih i životnih vještina, poštovanju, odnosima u obitelji, školi i različitim sustavima zajednice.¹

9.1. Disciplina = kazna?

Za početak, bitno je razjasniti što riječ disciplina zapravo podrazumijeva. Prema Hrvatskoj enciklopediji, disciplina označuje red i stegu, te, kako i Durrant (2007) ističe, učenje i podučavanje. Naime, mnogi roditelji disciplinu povezuju s kaznom kojom se, fizičkim ili emocionalnim postupcima, pokušava utjecati na dijete (Sears i Sears, 2009). Međutim, kako i Hercigonja (2018:61) naglašava, „disciplina je prije svega osobina, a ne neka fizička stvar.“. Dakle, riječ je o učenju koje je nenasilno i, prije svega, puno poštovanja (Durrant, 2007). Štoviše, disciplina je okarakterizirana kao svugdje prisutna i poželjna, a njezino učenje i usavršavanje prati čovjeka kroz cijeli život. Može se reći kako je bitan aspekt postizanja uspjeha kao i osobnog razvoja, odnosno, „temelj na kojem se gradi uspjeh.“ (Šola, 2012, prema Hercigonja, 2018: 61). U svezi s navedenim, jasno je zbog čega je ključno da se disciplina uključi u odgoj od najranije dobi, a najvažniji izvor su dakako roditelji.

Kao što je već spomenuto, disciplina označava *davanje poduke* stoga se može reći kako bi pri discipliniranju djece glavni cilj trebao biti poučavanje, a ne kazna i posljedice (Siegel i Payne Bryson, 2017). Učenjem discipline, dijete stječe samokontrolu, prepoznaje vlastite osjećaje, razvija empatiju i samopoštovanje, a u kojoj će se mjeri to i razviti, uvelike ovisi o načinima i strategijama koje će roditelji koristiti pri discipliniranju (Hercigonja, 2018). S druge strane, pojam kazne već je opisan u poglavlju *Odgoj* – dakle, riječ je o sredstvu koje roditelji koriste kako bi se dijete ponašalo u skladu s prihvatljivim

¹ Pozitivna disciplina. Pribavljeno: 01.05.2022., sa <https://www.positivediscipline.com/>.

ponašanjem, a kao rezultat navedeni su negativni osjećaji. Maleš ističe kako suvremeni roditelji izbjegavaju tjelesno kažnjavanje, međutim autori Sears (2009) tvrde da ovakva metoda kontrole i dalje postoji i to u smislu „lupkanja po guzi“. Izuzev negativnih osjećaja, bilo kakvo kažnjavanje (uključujući i „lupkanje po guzi“) daje primjer u kojem je udaranje prihvatljivo za rješavanje sukoba što dovodi do rasta agresivnosti kod djeteta. Iako će možda kod neke djece zaustaviti neprihvatljivo ponašanje, neminovno je postaviti pitanje gdje je granica u tom „laganom“ kažnjavanju jer najčešće „roditelji koji su »programirani« da »lupaju po guzi«, počinju prelaziti na jače kazne.“ (Sears i Sears, 2009: 209). Činjenica jest da se dijete koje se osjeća dobro i ponaša dobro, što se kosi sa samim principom kažnjavanja. Odnosno, dijete koje je fizički kažnjeno, osjeća se loše i to se očituje u njegovom ponašanju, što nas vodi u začarani krug lošeg ponašanja – udaranja – ljutnje i agresije. Iako se zaustavljanje lošeg ponašanja može postići i kažnjavanjem (psihičkim i fizičkim) i disciplinom, velika je razlika u poruci koje dijete dobiva (Sears i Sears, 2009: 210). Promatrajući s fiziološke i s neurološke strane, jasno je da mozak doživljava bol kao prijetnju, a kada k tome dodamo roditelja na kojeg dijete instinktivno gleda kao izvor zaštite, dolazimo do „dezorganizirane privrženosti“. Jednostavnije rečeno, „jedan živčani sklop dijete tjera da pokuša pobjeći od roditelja koji mu nanosi bol; drugi ga sklop tjera *prema* osobi za koju je vezano kako bi pronašlo sigurnost.“ (Siegel, Payne Bryson, 2017: 41). Cilj je, dakle, kod djeteta stvoriti uvjerenje da se određeno ponašanje ne ponavlja te da svjesno razmišlja kako bi se naučile nove norme ponašanja, no tijekom i nakon udarca, dijete je najčešće toliko zaokupljeno samim činom kazne da zaboravlja zbog čega je uopće do toga došlo (Sears i Sears, 2009; 210). Stoga se, kao odgovor na tjelesne i druge suptilne oblike kažnjavanja, razvija pristup pozitivne discipline čije je polazište „poštivanje prava djeteta, njegovih razvojnih potreba i njegovog najboljeg interesa, te razvijanje samodiscipline, odgovornosti i prosocijalnog ponašanja.“ (Maleš, 2012).

9.2. Razvoj i temelji pozitivne discipline

Kao što je već spomenuto, pozitivna disciplina sveobuhvatna je filozofija nastala s ciljem discipliniranja djece kroz odnos koji je pun poštovanja i brige uz jasne i dosljedne granice

(Siegel, Payne Bryson, 2017; 12). Takav je pristup nenasilan i usmjeren na rješenje, a temelji se na principima djetetova razvoja. Štoviše, Durrant (2017) ističe kako je pozitivna disciplina integracija spoznaja o zdravom razvoju djeteta, djetetovih prava i rezultata istraživanja uspješnog odgoja što nas dovodi do dva primarna cilja koja se ostvaruju njezinom primjenom. Pod prvim ciljem može se navesti suradnja - u ovom slučaju, pronalaženje zajedničkog načina kada želimo da dijete postupi ispravno. Ovaj je cilj kratkoročan upravo iz razloga što se želi ostvariti trenutačna suradnja (na primjer roditelj želi da dijete prestane bacati igračku ili da prestane vikati u dućanu). Drugi je cilj usmjeren na podučavanje i razvijanje vještina samokontrole i promišljanja te je i samim time dugoročan s obzirom da se navedeno može koristiti tijekom cijelog života. Takve vještine uključuju sposobnost nošenja s izazovnim i frustrirajućim situacijama kada je pitanje kontrole upitno, odnosno donose bolje razumijevanje svojih i tuđih emocija, razmišljanja o posljedicama kao i donošenje promišljenih odluka (Siegel, Payne Bryson, 2017; 16).

Što se tiče samog početka pozitivne discipline, bitno je spomenuti psihologa Alfreda Adlera te psihijatra i odgojitelja Rudolfa Dreikursa čije su spoznaje uvelike doprinijele razvoju ovog pristupa. Istraživanjima su prikazali koliko je zapravo važan osjećaj pripadnosti iliti koliko djeca koja osjećaju pripadnost te koja su tretirana s poštovanjem i razumijevanjem pokazuju manje nepoželjnih ponašanja. Njihova je saznanja proširila Jane Nelsen, bračna i obiteljska terapeutkinja, dječja savjetnica te autorica serija knjiga baziranih na pristupu pozitivne discipline u roditeljstvu i u školi (Nelsen, 2006). S obzirom na njezin bogati opus, u nastavak ovog poglavlja biti će referiran na njezinim knjigama i programu.

Kako bi što jasnije objasnila kakav je pristup pozitivne discipline, Nelsen je u svojoj knjizi *Pozitivna disciplina* (2006:18) navela primjer tri različita roditeljska stajališta:

- *Strogoća* – „Ovo su pravila koja moraš poštivati i ovo je kazna koja slijedi ukoliko se pravila prekrše.“
- *Popustljivost* – „Ne postoje pravila. Siguran/sigurna sam da se volimo i da ćemo biti sretni, a kasnije ćeš moći izabrati svoja pravila.“

- *Pozitivna disciplina* – „Zajedno ćemo odlučiti o pravilima koja i meni i tebi donose dobrobiti. Također, zajedno ćemo odlučiti o rješenjima kada dođe do problema, a kada to moram samostalno donijeti, to će biti na pošten, dostojanstven i ljubazan način.“

Iz navedenog primjera može se vidjeti kako je suradnja to jest kvalitetan odnos roditelja i djeteta preduvjet bez kojeg daljnji rast teško uspijeva. Nadovezati se može i s tvrdnjom koju autori Siegel i Payne Bryson ističu, a to je kako je emocionalno povezivanje s djecom prvi korak kvalitetnog discipliniranja i zapravo „...okosnica svega što činimo.“ (2017: 18). Dakle, odnos i duboka povezanost važniji su od bilo kojeg ponašanja, no bitno je naglasiti da to ne znači dopustiti im da rade što žele. Drugim riječima, roditelji bi trebali biti vođeni smjernicama ljubavi uz postavljanje jasnih i čvrstih granica koje u dječji život donose sigurnost i predvidljivost. Dijete tako stječe znanja o svijetu: što je dopušteno i što nije dopušteno ili, točnije rečeno, koje je nepoželjno ponašanje te istovremeno, koje bi bilo poželjno.

Nelsen (2016) ističe kako pozitivna disciplina ima 5 kriterija/načela koje doprinose uspješnoj disciplini:

1. Dijete osjeća povezanost (pripadanje)
2. Uzajamno poštivanje i ohrabivanje (istovremeno blag i odlučan roditelj)
3. Dugoročna učinkovitost (uključuje djetetove osjećaje, misli, znanja – sada i u budućnosti)
4. Uči bitne životne i socijalne vještine (poštovanje, uvažavanje drugih, vještine rješavanja problema, suradnja)
5. Poziva djecu da otkriju koliko su zapravo sposobna (korištenje vlastite snage i autonomije)

Iza svakih od navedenih smjernica stoje brojni alati i koncepti pozitivne discipline koje roditelji mogu koristiti u odgoju no u ovom će se radu istaknuti sami temelji koji prožimaju ovaj pristup. Već je spomenuta važnost obostranog poštovanja – roditelja koji poštuje sebe i djetetove potrebe, ali i zna procijeniti potrebe određene situacije; stoga, osim poštovanja kao temelj, može se istaknuti tehnika „blag i odlučan“ koja će se kasnije

detaljnije objasniti. Također, bitno je znati kako upravo ta određena situacija, kada se dijete ponaša neprihvatljivo, zahtjeva od roditelja da osvijesti činjenicu kako iza svakog djetetovog ponašanja stoji određena potreba. I Nelsen (2016) naglašava da uspješno discipliniranje prepoznaje razloge zbog kojih djeca čine ono što čine i radi na promjeni tih uvjerenja, a ne samo na promjeni odnosno popravljajući/modelirajući ponašanja. Osim promjene uvjerenja, pod alatima može se istaknuti komunikacija te vještine rješavanja problema, ali i roditeljski fokus koji je usmjeren na rješenja i mogućnosti umjesto kazne. Na kraju bitno je spomenuti i ohrabrivanje kao alat koji djetetu donosi osjećaj uvažavanja, ne samo krajnjeg uspjeha, već cjelokupnog truda i napretka.

9.3. Postavljanje granica u odgoju

Kroz ovaj je rad utvrđena spoznaja kako je postavljanje granica u odgoju važno, no kroz naredno će se poglavlje detaljnije objasniti zašto su one bitne te kako ih na pravilan način postaviti. Za početak, važno je istaknuti utjecaj granica na dječji mozak koji su u svojoj knjizi *Disciplina bez drame* objasnili Siegel i Payne Brayson (2017).

„Mozak djeteta nalik je kući koja se još gradi.“ (Siegel i Payne Brayson, 2017: 54) što znači da se funkcije postepeno razvijaju. Ono što se prvo razvija funkcije su za preživljavanje poput disanja, spavanja i instinkta („borba ili bježanje“), i smještene su u donji dio mozga (ili metaforički rečeno donji kat). Dakle, donji dio mozga zaslužan je za primitivne funkcije koje su prisutne već od najmlađe dobi, primjerice bacanje igračaka ili grizenje kada dijete ne dobije ono što želi. S druge strane, gornji dio mozga (iliti gornji kat) zaslužan je za vještine poput regulacije emocija, razmišljanje, empatiju i uvid u sebe te se razvija kroz djetinjstvo što znači da mu je normalno funkcioniranje potrebno vremena. Polazeći s ove točke gledišta, jasnije je zašto je poželjno da roditelji razumiju razvojne faze te da prilagode svoja očekivanja. Štoviše, to što dijete još nema razvijen gornji dio mozga koji mu zapravo pruža *unutarnja* ograničenja u ponašanju, aludira na potrebnu *vanjskih* ograničenja koja bi trebala dolaziti od roditelja i odgojitelja. Također, nadovezati se može i s činjenicom da je mozak „neuroplastičan“ što znači da se mijenja ovisno o iskustvima koje doživljavamo. Promatrajući navedeno iz roditeljske perspektive, dolazi se do uviđanja važnosti svjesnog biranja iskustva, načina komunikacije, učenja i

razumijevanja kako bi što povoljnije utjecali na djecu i njihov mozak, a samim time i na njihovo ophođenje sa svijetom.

Naveden je primjer bacanja igračka ili griženja kada dijete ne dobije ono što želi – prisutne su emocionalne reakcije praćene nepoželjnim ponašanjem, a funkcioniranje je u donjem dijelu mozga. Ono kako većina roditelja reagira su prijetnje (verbalne i(li) neverbalne), kazne i uvjetovanja kako bi se dijete smirilo i počelo poželjno ponašati (npr. Poslušaj me! Da si se smjesta smirio!). Međutim, takvim se ponašanjem roditelji obraćaju upravo donjem dijelu djetetovog mozga koji je zadužen za obranu što rezultira još većim emocionalnim ispadima ili ignoriranjem („borba ili bježanje“). Umjesto toga, poželjno je da roditelji reagiraju iz svojeg gornjeg dijela mozga – smireno, racionalno, s mnogo empatije i poštovanja što djetetu pokazuje da nema prijetnje pa i njegov donji dio mozga smanjuje svoju aktivnost (npr. Teško ti je, zar ne? Možeš li mi reći što te muči?). Cilj je, dakle, „angažirati gornji dio mozga, a ne razljutiti donji dio mozga“ (Siegel i Payne Brayson (2017:74). Jasno, postojati će situacije kada dijete neće htjeti surađivati i kada discipliniranjem roditelji neće uspjeti doći do poželjnog ponašanja, no i tada je bitno da djeca znaju da su roditelji uz njih. „Čak kad si u svom najgorem izdanju i ne sviđa mi se kako se ponašaš, volim te i ovdje sam za tebe.“ (Siegel i Payne Brayson (2017:56).

Kada je riječ o postavljanju samih granica, svaki bi roditelj trebao pronaći način koji ujedno čuva djetetov integritet i odnos roditelj – dijete, ali koji i poučava. Buljan Flander (2018) ističe kako je poželjno postaviti ih i prije nego što nastane određena problemska situacija, imajući na umu i potrebe djeteta i potrebe roditelja. Jednom kad su granice postavljene, djeca bi trebala znati koja su roditeljska očekivanja kao i koja reakcija slijedi nakon što se dogovoreno prekrši. Dakle, naglasak je na dosljednosti. Ukoliko roditelj često popušta u postavljenom, djeca usvajaju poruku koja poručuje da se ono što se kaže, ne misli za ozbiljno. Međutim, bitno je nadovezati se i sa segmentom discipline koji je, kako Siegel i Payne Brayson (2017) nazivaju *dosljedan, ali fleksibilan*. Naravno, postoje situacije u kojima fleksibilnost nije opcija (poput trčanja preko prometnog parkirališta; situacije kada se fizička sigurnost dovodi u pitanje), no ukoliko se ta iznimka u određenom trenutku čini najbolja za dijete, roditelji imaju mogućnost promisliti i svjesno odlučiti čime pokazuju da u obzir uzimaju djetetove potrebe u tadašnjem trenutku (npr.

dijete mora završiti zadaću prije večere, ali su baka i djed u posjeti stoga roditelji s djetetom smišljaju novi dogovor).

Nadalje, kroz ovaj je rad spomenuto kako iza svakog djetetovog ponašanja stoji određena potreba (Ljubetić, 2017), drugim riječima, ukoliko se dijete loše ponaša to je najčešće zato što se njegovi razvojni kapaciteti ne mogu nositi sa snažnim osjećajima. U koraku s navedenim, Siegel i Payne Brayson (2017) podsjećaju da kada je riječ o discipliniranju, prvi je korak uvažavanje djetetovih emocija. Promatrajući dijete predškolske dobi, uočava se kratkoća i snažnost njegovih emocija koje se pokazuju pokazivanju spontano i otvoreno što upućuje na činjenicu da djeca tek uče izraziti i kontrolirati sve što se u njima događa. Buljan Flander i sur. (2017) naglašavaju kako brojni roditelji, u nedostatku razumijevanja načina izražavanja emocija, umanjuju ili kažnjavaju dijete za izražavanje istih, kada bi im zapravo trebali pomoći u njihovu prepoznavanju i uvažavanju. Ono što se time želi naglasiti je koliko je važno da pri discipliniranju i djetetovom lošem ponašanju roditelji ostanu emocionalno povezani, posebno iz razloga što su svojoj djeci najpotrebniji upravo kada su najuzrujanija. Kako djeluje umanjivanje ili odbacivanje djetetovih osjećaja može se promotriti na primjeru djeteta koje se osjeća tužno. Dakle, kada se dijete osjeća tužno, a njegov roditelj, svjesno ili nesvjesno, reagira s izjavama poput „Opusti se“ ili „Nije ti ništa“, samo pokazuje kako je lako doći do neusklađenosti. Pod „neusklađenosti“ misli se na to da se unutarnji odgovor djeteta na određenu situaciju koja ga u tom trenutku čini tužnim, ne poklapa s vanjskim odgovorom osobe uz koju je vezan – roditelja, što uvelike utječe na njegov emocionalni razvoj (Siegel i Payne Brayson, 2017).

Uz uvažavanje emocija, bitno je da je sama granica/pravilo što jednostavnije i konkretno postavljeno, a poželjno je i da djeca sudjeluju u njihovom osmišljavanju što doprinosi osjećaju vrijednosti. Također, pri izricanju granica, roditelj bi trebao djetetu pružiti i alternativu, odnosno preusmjeriti ga. Preusmjeravanje može biti verbalno (roditelj kaže što želi i objasni uputu) i tjelesno (nježni dodir djetetovih leđa, preusmjeravanje djetetove ruke), a ono što se time kod djece želi postići je dublji uvid u sebe, empatija i mogućnost ispravljanje svojih pogrešaka. Na primjeru koji nam pruža Buljan Flander (2018) jasno se može vidjeti što se pod preusmjeravanjem podrazumijeva.

Primjer loše i dobro postavljenje granice: Dijete se popelo na stol

Reakcija 1. „Nemoj stajati na stolu! Past ćeš i polomit ćeš se!“

Reakcija 2. „Taj stol nam služi za crtanje i pisanje. Želim da siđeš s njega i dodaš mi bojice da možemo crtati za stolom.“

Ono što se prvom reakcijom uočava su prijetnje i posljedice, dok je u drugoj reakciji granica jasno postavljena („...Želim da siđeš s njega...“) i usmjerena na alternativnu mogućnost (crtanje za stolom) bez izazivanja neugodnih emocija.

9.4. Tehnike pozitivne discipline

Već je navedeno kako je pristup pozitivne discipline ohrabrujući, poticajan i optimističan, no kako i sama Nelsen ističe – djeca ne dolaze s uputama, na roditeljima je da pronađu način koji im donosi samopouzdanje. U svojoj se knjizi naziva *Positive discipline A – Z* (2007) autorica dotakla brojnih tehnika koje roditeljima mogu koristiti u odgoju stoga će se u ovom poglavlju predstaviti neke od njih.

- Pozitivni „time out“

Mnogi roditelji kao metodu discipliniranja koriste *time out* ili isključivanje. Pod navedenim misli se na rečenice poput „Smjesta otiđi u sobu i razmisli o tome što si napravio!“ ili „Otiđi u kut i promisli o svom ponašanju!“, dakle situacije u kojima dijete napravi nešto što se smatra nedopuštenim. Ono što tada roditelji žele postići je da kroz osjećaj srama i grižnje savjesti potaknu djecu da poprave svoje ponašanje no ono čime, između ostalog, ovakva metoda rezultira su osjećaji manje vrijednosti („Ja sam loša osoba.“) i(li) negativne misli o roditeljima („Imam najgore roditelje.“). U trenucima, kada je najpotrebnije poučavanje, roditelji dijete odvoje da bude samo, a ono što možda zaboravljaju je da je „loše ponašanje često rezultat činjenice da je dijete emocionalno preopterećeno pa neku potrebu izražava na agresivne, bezobrazne ili nekooperativne načine.“ (Siegel i Payne Bryson, 2017; 45). Upravo se isključivanjem, djeci oduzima prilika za razvijanje

empatije i vještina u rješavanju problema, a pokazuje im da ih roditelji vole i prihvaćaju samo kad se osjećaju sretno ili kad se ponašaju dobro (Siegel i Payne Bryson, 2017). S druge strane, pozitivni *time out* usmjeren je na promatranje i refleksiju osjećaja, smirivanju koje vodi učenju na pogreškama. Može biti u obliku razgovora, međutim, ono što mora prethoditi, ukoliko su i dijete i roditelj uzrujani, je vrijeme za smirivanje. Time roditelj pokazuje da su takve situacije, u kojima se osjećamo uzrujano, loše vrijeme za rješavanje problema (Nelsen, 2007). Ono što Nelsen (2007) još preporučuje je stvaranje mirne zone – prostora ispunjenog stvarima koje smiruju i pomažu djetetu da se osjeća bolje poput igračaka, knjiga, glazbe i sl., a bitno je da i samo dijete sudjeluje i njegovom kreiranju.

- *Pogreške su dobrodošle*

Pogreške su najčešće okarakterizirane kao nešto loše, a kada se učine, nerijetko se sakrivaju od drugih ili opravdavaju pa makar i lažima. Nelsen (2007) ističe kako su upravo roditelji ti koji djecu trebaju naučiti da su pogreške normalne pa čak i poželjne. Štoviše, bitno je da djeca znaju da pogriješiti ne znači da su oni loši no i da moraju preuzeti odgovornost za ono što učine. Autorica također, roditeljima pruža primjer od tri koraka za lakši prelazak preko pogrešaka:

1. Prepoznavanje pogreške s osjećajem odgovornosti, a ne krivnje.
2. Ispričavanjem do pomirenja s osobama koje su u pogreškama povrijeđeni
3. Rješavanje problema uz zajednički rad na rješenjima

Dakle, puno je lakše preuzeti odgovornost za pogrešku ukoliko se promatra kao prilika za učenjem, a izvršavanjem prvog i drugog koraka (prepoznavanje pogreške i opraštanje (sebi/drugima)) stvara se pozitivna atmosfera pogodna za realizaciju trećeg koraka – rješavanje problema.

- *Pružanje izbora*

Često su roditelji ti koji odlučuju o svemu no ono što zaboravljaju je da davanje izbora uvelike utječe na dječji osjećaj važnosti i pripadanja. Nelsen (2007) ističe kako bi, kada god je moguće i prikladno, roditelji trebali djetetu pružiti mogućnost izbora, točnije ograničenog izbora. Pod navedenim misli se na najčešće dvije opcije između koje dijete može odabrati poput „Želiš li držati moju lijevu ili desnu ruku kada prelazimo cestu? Ti izaberi.“ ili „Želiš li obući crvenu ili plavu pidžamu? Ti izaberi.“. Drugim riječima, poželjno je da roditelji ne postavljaju pitanja poput „Želiš li se spremati za spavanje?“ zato što je mogući odgovor „Neću.“ koji otežava roditeljsku namjeru da dijete stavi na spavanje. Promatrajući odnos roditelj – dijete očito je hijerarhijsko uređenje, stoga ono što djeca ovom tehnikom dobiju je osjećaj ravnopravnosti, kontrole nad svojim životom te odgovornost.

- *Blag i odlučan*

Iako je donekle predstavljeno što tehnika *blag i odlučan* podrazumijeva, u nastavku će se opisati kako ju na pravilan način roditelji mogu koristiti. Može se reći kako ovaj alat predstavlja temelj pozitivne discipline s formulom koja glasi: „Volim te i odgovor je ne.“. U poglavlju *Postavljanje granica u odgoju* naglašena je važnost uvažavanja djetetovih osjećaja te se navedeno može potkrijepiti s prijedlogom da se izbjegava veznik *ali* koji ostavlja dojam da se djetetova potreba ne razumije (npr. Znam da se želiš igrati, ali vrijeme je za večeru.) Nelsen (2017) naglašava kako je upravo veznik I (*Blag I odlučan*) važan za izbjegavanje ekstrema – previše strog ili previše popustljiv odgoj. Dakle, bit je u tome da roditelji ne moraju uvažiti svaki djetetov zahtjev, ali se svaki puta trebaju odnositi s poštovanjem.

Primjerice, „Znam da se želiš igrati i vrijeme je za večeru. Želiš li grašak ili mrkvu?“. Na primjeru se jasno može vidjeti uvažavanje emocija („Znam da se želiš igrati...“), postavljena granica („...vrijeme je za večeru.“) i pružanje izbora („Želiš li grašak ili mrkvu?“).

10. MOŽE LI SE RODITELJSTVO UČITI?

Spomenuto je kakav bi roditelj trebao biti, koje su to kompetencije i odgovornosti koje bi trebao snositi, no pitanje koje se javlja je „Kako se to razvija?“. Brojne su knjige (znanstvene i popularne), članci i studije temeljeni na suvremenim znanstvenim istraživanjima (Dobson, 1987; Gordon, 1996, Kessen, 1979 i dr., prema Maleš, 2011) čija je tema roditeljstvo, međutim ideja koja je prisutna u svima njima je da „svako dijete zaslužuje obučenog roditelja“ (Kessen, 1979, prema Ljubetić, 2011:82). Drugim riječima, prvi korak na putu do roditeljske pedagoške kompetentnosti, pedagoško je obrazovanje roditelja (Ljubetić, 2007).

Kao što je rečeno, sve su intenzivnije promjene društva i društvene svijesti glede roditeljstva, a činjenica jest da, bez obzira na stupanj akademskih znanja, gotovo svi roditelji u nekom trenutku osjete potrebu za pomoći u nošenju roditeljske uloge, što ističe i Ljubetić (2011). Potreba za postavljanjem roditeljskih pitanja i dilema oduvijek je prisutna. Saznanje da je odgoj odgovorna i zahtjevna uloga već su predstavili teoretičari poput Platona, Komenskog i Pestalozzija koji su, uz brojne druge pedagoge, tvrdili da su za njegovo obnašanje potrebna odgovarajuća znanja i vještine (Maleš, 1995; Rosić i Zloković, 2002, prema Stričević, 2011). No ono što se u prošlosti prenosilo s generacije na generaciju, danas se traži u knjigama, programima i tečajevima (Berk 2015). Štoviše, shvaćanje da se roditeljstvo treba učiti i to ne samo prilikom pojave konkretnih odgojnih problema doprinijelo je razvijanju brojnih oblika potpore roditeljstvu usmjerenih na stjecanje roditeljskih kompetencija (Stričević, 2011).

10.1. Terminologija i ciljevi roditeljskog obrazovanja

Što se tiče terminologije, u literaturi se nailazi na različite nazive ovisno o shvaćanju i usmjerenosti programa. Pa tako Maleš (1995) koristi naziv »pedagoško obrazovanje roditelja«, Long (1997) navodi »osposobljavanje roditelja«, a Smith (1997) »programi roditeljstva« koji, kako i Stričević (2011) ističe, aludira na roditeljstvo koje je puno više od pukog sklopa vještina ili obrazovanja. Međutim, među inim nazivima, najučestaliji termin svakako je »obrazovanje roditelja« s kojim se neki autori ne slažu. Naime, autori

poput Wintona i Rodriguza (1999, prema Stričević, 2011) smatraju da taj termin upućuje na neobrazovanost roditelja, a time i na potrebu profesionalca u postizanju određenih ciljeva. U koraku s navedenim, javljaju se i razlike u definiranju samog pojma što se može promatrati s različitih stajališta:

- naglasak na programima podrške roditeljstvu u širem društvenom kontekstu gdje je obrazovanje roditelja jedan od segmenata društvene podrške ili obrazovanje roditelja kao poseban sklop aktivnosti usmjeren na podizanje roditeljskih kapaciteta vezano uz odgoj i razvoj djeteta;
- jačanje roditeljskih kompetencija općenito ili intervencijske mjere i pomoć roditeljima kada se nađu u konkretnoj problemskoj situaciji u odnosu na odgoj i/ili razvoj djeteta;
- obrazovanje roditelja za sve roditelje ili za posebne ciljne skupine, primjerice mlade majke, trudnice, roditelji djece s posebnim potrebama, roditelji u jednoroditeljskim obiteljima i sl.;
- usmjerenost programa obrazovanja roditelja na promjenu ponašanja (roditelja, a zatim i njihove djece) ili na kurikulum koji uzima u obzir demokratske metode odgoja.

(Stričević, 2011: 132)

Sumirajući navedeno, može se reći kako je obrazovanje roditelja „svako nastojanje da se unaprijede razvoj i učenje roditelja u obnašanju različitih uloga koje nose, uključujući odgojnu dimenziju kao i dimenzije ličnosti u bračnim ulogama i odnosima“ (Ljubetić, 2011:83, prema Maleš, 1995). Dakle, zapravo se govori o unaprjeđenju vještina *o* i *u* roditeljstvu, odnosno *znanja o* i *vještina u* roditeljstvu što vodi do cilja obrazovanja roditelja. Iako ovisi o autoru i njegovom definiranju samog pojma obrazovanja, mogu se istaknuti Maleš (1995) koja pod ciljem smatra uspostavljanje pozitivnog odnosa roditelj – dijete, te Mahoney (1999) za kojeg je to proces opremanja roditelja potrebnim znanjima i vještinama (Stričević, 2011). U konačnici, cilj je kompetentan roditelj.

10.2. Programi za roditelje

Za početak, bitno je napomenuti kako se pod pojmom *programi* misli na „određen sadržaj namijenjen određenoj ciljnoj skupini (npr. programom obrazovanja za roditelja u području prava djeteta, ili obrazovanje roditelja djece rođene s činiteljima rizika).“ (Stričević, 2011: 139). Radi se dakle, o formalnim uslugama koje pružaju razne organizacije i ustanove. Naravno, podrška može dolaziti i od obitelji (prijatelja, rodbine) no tada je riječ o neformalnim podrškama. Bitno je i razlikovati podršku obitelji od podrške roditeljstvu u kojem je, kako i sam naziv nalaže, razlika u fokusu – podrška obitelji usmjerena je na funkcioniranje obiteljskog sustava, dok je podrška roditeljstvu na roditelja i njegovu interakciju s djetetom (Pećnik i Dobrotić, 2019, prema Majdak, Kozjak, 2019). Stručna podrška može biti individualna ili grupna te u različitim organizacijskim oblicima poput škole za roditelje, tečaja, predavanja, radionica, savjetovališta i radionica za djecu i roditelje. Naravno, tu su i brojni dodatni oblici namijenjeni široj populaciji kao što su radio i TV emisije, filmovi, brošure i slični sadržaji.

Škola za roditelje organizacijski je oblik s ciljem usvajanja znanja, vještina i stavova uz kombinaciju brojnih tehnika i metoda. S obzirom na trajanje i važnost kontinuiteta, može se ju svrstati među najzahtjevnije oblike obrazovanja.

Tečaj za roditelje usmjeren je ostvarivanju željenog cilja stoga se i u uspješnost procjenjuje kroz razinu usvojenosti vještina.

Predavanje za roditelje oblik je kojim se prenose specifična znanja i informacije te ne zahtjeva stalne polaznike.

Radionica za roditelje otvoren je oblik pogodan za razmjenu znanja i iskustva. Ovakav grupni rad s roditeljima prikladan je za primjenu različitih tehnika kao što je npr. psihoterapija.

Savjetovalište za roditelje najdostupniji je oblik obrazovanja roditelje koji se može odvijati dopisno, telefonski ili ambulantno te se često kombinira s drugim organizacijskim oblicima.

Radionica za djecu i roditelje pogodan je oblik za upoznavanje svoje djece u socijalno složenim situacijama. Pohađanjem ovakvih radionica, roditelj ima

prilikom upoznat se u roditeljskoj ulozi, ali i dobiti povratnu informaciju o sebi kao odgojitelju.

Ono od čega bi svi navedeni oblici trebali polaziti su roditeljska iskustva i osjećaj zadovoljstva, a samim time i samopouzdanja. Također, poželjno je da su roditelji aktivni što znači da je fokus na rješavanju problema, a ne na samom slušanju o tome što potvrđuje i Stričević (2011; 144) tvrdnjom da roditelji nisu zainteresirani za pasivne oblike obrazovanja koji u njima izazivaju osjećaj nekompetentnosti, ali i da se u suvremenim oblicima obrazovanja roditelja polazi „...od toga da im se pomogne otkriti vlastite sposobnosti, da se dobro osjećaju u svojoj ulozi i time smanji njihov osjećaj ovisnosti“.

Jasno je da su obrazovni programi namijenjeni svim roditeljima, no u zavisnosti od potreba, a samim time i sadržaja, mogu se podijeliti u dvije kategorije. Prva su kategorija roditelji koji žele unaprijediti i ojačati roditeljske kompetencije, dok drugu kategoriju čine roditelji koji imaju ili bi potencijalno mogli imati problem u odgoju, razvoju djeteta i(li) obitelji. Nadovezati se može i zapažanjima Čudine-Obradović i Obradović (2003) koji ističu kako se u programe uglavnom uključuju oni najosviješteniji, te da je zapravo najteže privući one roditelje kojima najviše treba pomoć, a to su: roditelji u lošoj ekonomskoj situaciji, samohrani roditelji, nezaposleni roditelji, roditelji s nižim obrazovanjem, autoritarni i nemarni roditelji. Upravo je zbog toga bitno da se obrazovni programi organiziraju na zanimljiv i roditeljima privlačan način, da pružaju znanje, potporu i pomoć, te da su ujedno vremenski i organizacijski pristupačni. Očito je da su ovakvi oblici obrazovanja samo jedan segment u podršci roditeljstvu te da ne treba zaboraviti i brojne zdravstvene, socijalne, pravne, obrazovne i ekonomske mjere, no ono što je zajedničko svima je dakako dobrobit i najbolji interes djeteta (Stričević, 2011). Stoga, odgovor na pitanje „Može li se roditeljstvo učiti?“ je – da, roditeljstvo se može i treba učiti.

11.PROGRAMI OBRAZOVANJA RODITELJA U SVIJETU I U HRVATSKOJ

Kroz naredno će se poglavlje predstaviti neke od najpoznatijih svjetskih programa obrazovanja roditelja koji polaze iz različitih teorija. Točnije, opisati će se programi i njihova djelovanja kao i filozofiju na koju se oslanjaju – *P.E.T. (Parent Effectiveness Training)* utemeljen na teoriji Carla Rogersa te *Triple P* koji polazi od Bandure i socijalno kognitivne teorije. Također, upoznati će se hrvatski program prirodnog roditeljstva te program naziva *Rastimo zajedno*, ali i saznati tko su i kako doprinose doživljaju roditeljstva Glorija Peranić i Tanja Hrvatin Šimičić.

11.1. P.E.T. - Parent Effectiveness Training

Parent Effectiveness Training (P.E.T.) program je nastao 1962. godine pod vodstvom Thomasa Gordona. Polazeći od humanističke teorije s naglaskom na komunikaciji, uvažavanju osjećaja i demokratskom rješavanju sukoba, roditelji stječu vještine koje doprinose pozitivnom ozračju i boljem odnosu (Stričević, 2011). Govoreći, dakle o vještinama, programom se posebno ističu aktivno slušanje, tzv. ja-poruke (*I-messages*) te demokratsko rješavanje sukoba. Ono što se komunikacijskim vještinama poput aktivnog slušanja želi postići je „zrcaljenje“ dječjih osjećaja to jest tendencija roditelja da vlastitim riječima izrazi ono što misli da im je dijete poručilo. Time se želi izbjeći „skakanje“ na rješenje, postavljanje previše pitanja ili pak sklonost smanjenja dječjih osjećaja rečenicama poput „Bit ćeš bolje.“ ili „Nije to ništa.“. Nadalje, ja-poruke (*I-messages*) alat su kojim se osoba na konstruktivan način daje na znanje da njezine potrebe nisu zadovoljene te kojim se fokus nalazi na samom govorniku, a ne na slušatelju (ti-poruke). Sastoji se od tri djela koja, prema Gordonu (1976) obuhvaćaju: ne osuđujući opis djetetova ponašanja, osjećaje koje to ponašanje budi u roditelju te (moguće) posljedice tog ponašanja. Npr. osjećam se zabrinuto kada se igrač pored ceste, zato što se bojim da te auto ne udari.

Posljednja metoda, demokratsko rješavanje sukoba, ističe se kao način koji vodi zdravom, bliskom odnosu u kojem se roditeljske potrebe ne sukobljavaju s djetetovim potrebama, već se traži rješenje koje će zadovoljiti obje strane. S tim rečenim, P.E.T. program donosi šest koraka koji vode rješenju:

1. Definiranje potreba
2. „Oluja ideja“ u pronalasku rješenja
3. Vrijednovanje mogućih rješenja
4. Odabir glavnog rješenja
5. Implementacija rješenja
6. Vrednovanje implementiranog

Kako se ističe i na P.E.T. službenim stranicama², ovom se tehnikom sukobi/problemi rješavaju bez nadmetanja moći, povrijeđenih osjećaja ili neuvažavanja.

Za sve roditelje koji nisu sigurni koju da tehniku koriste pri rješavanju problema, Gordon (1976) za početak preporučuje analizirajući pogled na problem kojim se roditelje potiče da objektivno razmisle o tome tko zapravo ima problem. Navedeno će se objasniti na primjeru uznemirenosti.

- Ukoliko je dijete uznemireno, onda dijete ima problem. Roditelj bi tada trebao znati da njegove potrebe vjerojatno nisu zadovoljene te da kao strategiju može koristiti aktivno slušanje.
- Ukoliko je roditelj uznemiren, tada roditelj ima problem te se kao strategija preporučuju ja-poruke (*I – messages*).
- Ukoliko su i roditelj i dijete uznemireni, jasno je da oboje imaju problem stoga se kao tehnika preporučuje demokratsko rješavanje sukoba.

Naravno, programom se, uz spomenute tehnike, roditelji poučavaju i brojnim drugim strategijama koje savladavaju na osmotjednom tečaju.

² Gordon training. Pribavljeno: 13.06.2022., sa: <https://www.gordontraining.com/>

11.2. Triple P – The Positive Parenting Program

Koncepcija *pozitivnog roditeljstva* objašnjena je u poglavlju *Suvremeni trendovi u roditeljstvu* te će se u nastavku ovog rada predstaviti njihov program Triple P. Program se smatra kao jedan od najpoznatijih koji se, s polazištem u Australiji, provodi već više od 30 godina. Razvio se iz jednog manjeg programa namijenjenog roditeljima djece predškolske dobi za čije je osnivanje zaslužan Matthew R. Sanders (Sanders i sur., 2001; prema Sanders, 2003).

Sanders ističe kako program polazi od socijalno kognitivne teorije, čiji je zastupnik Alfred Bandura, kao i od brojnih znanstvenih istraživanja zdravstvenog i ponašajnog djetetova razvoja. S temeljima u teoriji socijalnog učenja, posebno se ističe proces samoregulacije iliti samoefikasnosti. Kako bi postali samostalni u rješavanju problema, osobe, u ovom slučaju roditelje, uče vještinama koje će im pomoći u promjeni njihova ponašanja (Sanders, 2008). Kada se govori o Triple P programu zapravo je riječ o preventivskom programu podrške roditeljstvu i obitelji. Njegov cilj je, dakle, sprječavanje neprihvatljivog ponašanja kroz jačanje roditeljskih vještina i znanja. Kroz razne strategije i ideje koje polaze iz pozitivnog roditeljstva, roditelji imaju priliku saznati kako da svladavaju djetetovo loše ponašanje, kako da jačaju njihovu emocionalnu samoregulaciju i sposobnost rješavanja problema te, na kraju, odgoje samostalno dijete. Kako i sam Sanders (2008) ističe, program je usmjeren na stvaranje „obiteljski prijateljskog“ okruženja u odgajanju te sadržajem uključuje sve što bi moglo utjecati na jednog roditelja u izvršavanju svoje uloge: medije, zdravstvene usluge, vrtiće i škole, politiku i religiju; što upućuje na njegovu multidimenzionalnost.

Program je namijenjen roditeljima djece do 16 godine, a sastoji se od pet razina koji prate pet razvojnih razdoblja, od rođenja do adolescencije. Također, pet je načela kojim se ovaj program vodi (Sanders, 2008):

1. Stvaranje sigurnog i poticajnog okruženja
2. Stvaranje pozitivnog radnog okruženja
3. Korištenje asertivne discipline
4. Postavljanje realnih očekivanja

5. Vođenje brige o sebi

Nadalje, što se tiče samog provođenja programa, roditeljima su dostupni različiti organizacijski oblici koji će se u nastavku i predstaviti. *Grupa Triple P* program je u trajanju od osam tjedana za roditelje djece do 12-e godine. Usmjeren je na učenje raznih roditeljskih strategija, jačanje veze roditelja i djeteta, planiranje i nošenje sa stresnim situacijama. Program je, dakle, u grupnom obliku kojeg pohađaju maksimalno 12 osoba. Nadalje, postoje i *Triple P seminari* u trajanju od 90 minuta namijenjeni većim grupama roditelja. Usmjereni su na specifičnu temu poput „Moć pozitivnog roditeljstva“, „Odgajanje samopouzdanog i kompetentnog djeteta“ i „Odgajanje otpornog djeteta“, a najčešće su u obliku prezentacije. Postoji i mogućnost jedan – na – jedan podrške tzv. *Primary Care Triple P* u kojem roditelji dobiju podršku vezanu uz specifičan problem poput tantruma, agresije, skidanja s pelene i slično. Ovakav je oblik organiziran 3 do 4 puta tjedno u trajanju od pola sata. Može se istaknuti i djelovanje programa za roditelje djece s poteškoćama, za rastavljene roditelje te za roditelje pretila djece.

Koliko je ovaj program zapravo uspješan potvrđuju i brojna znanstvena istraživanja (Nowak i Heinrichs, 2008; Prinz, Sanders, Shapiro, Whitaker i Lutzker, 2009) kojim je evaluirano tisuće obitelji, tijekom više od 30 godina. Prema Triple P službenoj stranici dokazano je da program:

- utječe na smanjivanje problematičnog ponašanja kod djece te poboljšava roditeljske vještine i njihovu dobrobit
- u sredinama gdje je program Triple P široko dostupan, djeca imaju manje ponašajnih i emocionalnih problema
- kod roditelja doprinosi smanjenju stresa i depresije i potiče ih da koriste pozitivne načine discipliniranja
- smanjuje stopu zlostavljanja djece, smanjuje udomiteljstvo i hospitalizacije zbog ozljeda od zlostavljanja
- kod roditelja doprinosi osjećaju sigurnosti u svoje roditeljstvo

11.3. Centar prirodno roditeljstvo

S naglaskom na osobni razvoj i formiranje ličnosti, Tomislav Kuljiš započeo je projekt naziva *Prirodno roditeljstvo* u kojem, kroz radionice, predavanja i savjetovanja, pruža potporu roditeljima. Ono što i sam Kuljiš na službenim internetskim stranicama Centra ističe je da su se roditelji udaljili od prirode i svojih instinkta, ali i da je upravo najraniji period života najvažniji stoga je i sama misija ovog centra „premostiti jaz između postojećih ključnih spoznaja koje vode ka razvojno poticajnom roditeljstvu i stvarnih potreba aktualnih roditelja predškolske djece“³. S odmakom od bihevioralnog pristupa, polazišta nalazi u neuroznanosti te u razvojnoj i kliničkoj psihologiji koje ukazuju na značajnost rane privrženosti. Suvremene spoznaje o privrženosti objašnjene su u poglavlju *Povezujuće roditeljstvo* te se upravo ta saznanja promoviraju i u Centru.

Jedna od spoznaja koja se želi prenijeti roditeljima je da je roditeljstvo nešto puno dublje od metoda i tehnika, nagrada i kazna te da uspješan odgoj ovisi o samom roditelju kao i o njegovom razumijevanju djetetovih ponašanja i potreba. Sa željom da na što jasniji način navedene spoznaje dođu do roditelja, organizirani su programi kojima će roditelji steći uvid u svoja uvjerenja o odgoju te osnažiti svoje instinkte. Na njihovim se službenim internetskim stranicama ističe program naziva *E- roditeljstvo 0 -6* kojim se, između ostalog, roditelje želi upoznati s funkcioniranjem cjelokupne ličnosti djeteta, njegove percepcije sebe i drugih, ali i s funkcioniranjem roditeljske percepcije. Program je podijeljen na pet tematskih cjelina koje se obrađuju kroz cijelu godinu:

- Primarne potrebe i povezanost
- Emocionalni razvoj djeteta
- Psihološki razvoj djeteta
- Faza neću i postavljanje granica
- Intelektualni razvoj

Također, centar nudi i besplatne on line seminare koji se održavaju kroz cijelu godinu s aktualnim temama poput:

- Dječja ljutnja i nošenje s dječjim bijesom

³ Centar Prirodno roditeljstvo. Pristupljeno: 01.06.2022., sa: <https://ipd-center.eu/cpr/>

- Različiti roditeljski stilovi – kada mama i tata misle drugačije?
- Dječja ljubomora i što s njom
- Kada drugi o roditeljstvu znaju najbolje – nošenje s vanjskim pritiscima
- Prvi mjeseci s malom bebom
- Partnerski odnos nakon djeteta
- Žena, majka, kraljica – i ostali stereotipi
- Što kada smo loše? Roditeljevanje tijekom (osobne) krize
- Dijete me izbacuje iz takta, i druge roditeljske istine
- Roditeljski osjećaj krivnje
- Roditeljski ego – neprijatelj bliskosti

Može se vidjeti kako se samim sadržajem želi postići „unutarnja transformacija“ roditelja koji kreće od samog sebe – svojeg nezadovoljstva, emocija, potencijalnih problema i trauma. I sam Kuljiš ističe kako „sistematskim i dubokim radom na sebi možemo početi oblikovati i razvijati sebe u cilju ostvarenja svojih ljudskih potencijala: ispunjenog života, snažnog osjećaja sebe, dobre emocionalne samoregulacije, izgradnje dobrih odnosa i življenja punim plućima.“⁴ što se jasno odražava i na način odgajanja.

11.4. Podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“

*Rastimo zajedno*⁵ program je osmišljen u okviru UNICEF-ovog projekta *Prve tri su najvažnije!* 2006. godine. Bazirajući se na Konvenciji o pravima djeteta i na već spomenutoj *Preporuci (2006.) 19 Vijeća Europe o politici podrške pozitivnom roditeljstvu*, cilj je roditeljima pružati podršku u njihovim odgojnim aktivnostima, ali i njihovom osobnom rastu. Sam naziv *Rastimo zajedno* upućuje da se roditeljstvo smatra procesom koje se učenjem i stjecanjem kompetencija jača (Pećnik i Starc, 2010). Naglasak je, dakle, na osnaživanju, aktivnosti, stvaranju ugodnog ozračja i razmjeni informacija, a ne na samom poučavanju. Program se sastoji od 11 tematski povezanih radionica u kojima sudjeluje 8- 12 roditelja pod vodstvom stručnih voditeljica, a teme i pitanja koja se obrađuju tiču se izazova s kojim roditelji suočavaju poput roditeljske

⁴ Centar Prirodno roditeljstvo. Pristupljeno: 01.06.2022., sa: <https://ipd-center.eu/cpr/>

⁵Rastimo zajedno. Pribavljeno: 13.06.2022., sa: <https://www.rastimozajedno.hr/file/266/>

odgovornosti, granica, psiholoških potreba djeteta i sl. Bitno spomenuti kako je ovaj projekt, zapravo, prvi te da su se na temelju njegovih ishodišta razvili srodni programi: *Rastimo zajedno Plus*, (Pećnik i sur, 2014) te *Rastimo zajedno i mi* (Pećnik, 2020),

Rastimo zajedno Plus (Pećnik i sur, 2014) program je radionica s ciljem podrške roditeljima djece s teškoćama u razvoju te dodatnim edukacijskim potrebama. Razvijen je tijekom 2012. godine sa svrhom stvaranja pozitivnog i poticajnog okruženja u kojem će protok informacija, vještina i znanja uvelike doprinijeti rastu i razvoju roditelja i djece. Pristup i teorijsko stajalište isti su kao i u programu *Rastimo zajedno* no samim dodatkom nazivu „Plus“ željeli su ukazati na dodatne poteškoće, brige i stručnoj potrebi s kojom se, u svom roditeljstvu, roditelji susreću. Kroz 11 radionica roditelji imaju priliku saznati brojne informacije o svojim i djetetovim potrebama, kao i načinima zadovoljavanja istih, a budući da je oblik organizacije grupni rad, znatno se razvija osjećaj svjesnosti i pripadnosti do kojih dolazi dijeljenjem sličnih iskustva i opažanjem ponašanja drugih roditelja (Starc, 2014).

Rastimo zajedno i mi (Pećnik, 2020) program je koji se sastoji od raznih radionica u kojima sudjeluju i roditelji i djeca. Ovaj je projekt specifičan po tome što je podrška ciljana to jest namijenjena roditeljima i djeci rane i predškolske dobi koji se nalaze u okruženju s posrednim ili neposrednim utjecajem na odgoj (manjak podrške, loši materijalni uvjeti, nasilje i sl.). Ciljevi su, dakle usmjereni na osnaživanje roditelja u izazovima s kojim se suočavaju, a ostvaruju se kroz teme poput *Roditelji 21. stoljeća*, *Četiri stupa roditeljstva*, *Slušanje - važna roditeljska vještina* i *Granice: zašto i kako?* Kroz 15 se radionica, uz stručno vodstvo, interaktivno uči roditelje kako se suočiti s izazovima roditeljstva, kako da bolje upoznaju sebe te isprobaju novo naučene strategije. Tu su i radionice s djecom koje su, između ostalog, usmjerene na razvoj samopoštovanja, vještina nošenja s emocijama te razumijevanja sebe i drugih (Pećnik 2020).

Kao što je već spomenuto, radionice su pod vodstvom educiranih stručnjaka za rani razvoj (pedagozi, logopedi, defektolozi, socijalni radnici, odgojitelji), a provode se u 68 gradova Republike Hrvatske. Mjesto održavanja su dječji vrtići, obiteljski i rehabilitacijski centri, a osim radionica uživo, za roditelje koji nisu u mogućnosti pristupiti licem – u – lice, dostupna je i podrška on line.

11.5. Podrška preko Instagrama

U poglavlju o suvremenim trendovima predstavljen je trend roditeljskog on line dijeljenja fotografija (*sharentinga*) kao i činjenica da je Internet pun „poluinformacija i savjeta, nedovoljno stručnih i neprovjerenih...“ (Buljan Flander, 2018:13) no bitno je istaknuti i veliki potencijal moderne tehnologije u svrsi podrške roditeljima. S obzirom da su društvene mreže gotovo svima dostupne i jednostavne za korištenje, brojni su stručnjaci prepoznali priliku i odlučili proširiti svoje područje djelovanja na društvene mreže.

Sukladno s temom ovog rada, predstaviti ćemo dva Instagram profila koja pružaju podršku roditeljima u Hrvatskoj: Glorija Peranić (profil: Edukatorica za odgoj) i Tanja Hrvatini Šimičić. Oba su profila namijenjena roditeljima i odgojiteljima odnosno svima koje odgoj i njegove pravilne tehnike zanimaju. Iza profila *Edukatorica za odgoj* nalazi se Glorija Peranić, prvostupnica ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kao i međunarodno certificirana edukatorica roditelja po principima Pozitivne discipline u Hrvatskoj. Svoju Instagram stranicu koristi u svrhu edukacije te kroz brojne primjere i savjete uči roditelje kako da budu *Sigurniji u svom odgoju*. Upravo je *Sigurniji u svom odgoju* naziv njezinog tečaja koji se odvija on line, a sastoji se od video lekcija, grupnih on line susreta i E-knjige naziva *Od sukoba do suradnje*. U trajanju od dva mjeseca, roditelji imaju priliku naučiti, između ostalog, kako da reagiraju na ponašanje svog djeteta, kako da pravilno postavljaju granice te kako da dijete ne bude ovisno o tuđem mišljenju.⁶

Tanja Hrvatini Šimičić također je magistra ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, ali i edukatorica strategijske obiteljske intervencije. Kao i Edukatorica za odgoj, kroz svoj profil roditeljima približuje dječje ponašanje odnosno što se krije iza određenog ponašanja. Brojnim videima obrađuje aktualne teme odgoja poput tantruma, roditeljskih uvjerenja, agresivnog ponašanja i sl., dok u svojoj E-knjizi *odgoj s manje stresa*, uz navedene teme, uči roditelje kako da ostvare kvalitetan, povezujući odnos. O svakodnevnim izazovima odgajanja te o pravilnoj reakciji, roditelji mogu saznati i u programu naziva *Samopouzdan roditelj* koji se sastoji od sedam modula: Temelji poštujućeg roditeljstva; Kako postaviti granice; Emocionalni razvoj; Kako prevenirati

⁶ Edukatorica za odgoj. Pristupljeno: 12.06.2022. sa: <https://tecaj.edukatoricazaodgoj.com/>

otpore i postići suradnju; Disciplina koja daje rezultate!; Socijalizacija i Specifične situacije. Program je namijenjen roditeljima djece od 1 do 7 godina, a traje sedam tjedana⁷.

Ono što se može uočiti je da se kroz oba predstavljena profila zagovara odgoj uz puno ljubavi i brige koju prate jasne i dosljedne granice. Uz naglasak na razumijevanje i poznavanje djetetova razvoja nastoji se potaknuti roditelje da na pravilan način razviju suradnju te tako grade poštujući odnos.

⁷ Tanja Hrvatin Šimičić. Pristupljeno: 12.06.2022. sa: <https://tanja.hr/program-samopouzdana-roditelji/>

12. ZAKLJUČAK

Promjena shvaćanja djeteta, pogotovo na razvojnoj razini, donijela je brojne trendove, od kojih su neki u radu i predstavljeni. Ravnopravnost, komunikacija, ljubav i briga samo su jedan dio temelja koje u sebi nosi suvremeni pogled, no uz pratnju brojnih izazova, zahtjeva i odgovornosti, te se zato može reći kako nije jednostavno biti roditelj. Kako su internet i društvene mreže općenito promijenili svijet tako su utjecali i na osobne granice, stoga se postavlja pitanje što je privatno, a što javno. Istaknut je trend dijeljenja fotografija ultrazvuka, trudnoće i djece na društvenim mrežama te su navedeni mogući razlozi zbog kojih roditelji to rade. Iako je to stvar osobnog izbora, važno je zapitati se s kolikom se odgovornošću navedeno radi.

Uviđanjem posljedica kazni i tjelesnog kažnjavanja, pojavili su se pristupi kojima se osnažuje veza roditelj – dijete te koji olakšavaju zahtjevnost roditeljske uloge. Ti su se pristupi razvili zahvaljujući poznavanju djetetova funkcioniranja, odnosno razvoja, a naglašavaju potrebu i slobode i granica. Prema tome, iako je roditeljska ljubav nužna, u ovom se radu moglo vidjeti kako nije dovoljna za djetetov cjeloviti razvoj, stoga je potreba za kompetentnim roditeljem rezultirala brojnim programima podrške u kojima roditelji imaju priliku raditi na sebi, učiti o svom djetetu te jačati pedagoške strategije poželjne u toj ulozi.

Mišljenja sam da su, iako pristupi poput povezujućeg roditeljstva, pozitivnog roditeljstva i pozitivne discipline nose različite nazive, na neki način isprepleteni i teže istom cilju – odgoju u najboljem interesu djeteta. Štoviše, usporedivši pozitivnu disciplinu i povezujuće roditeljstvo, možemo vidjeti kako se zapravo pozitivnom disciplinom ostvaruje povezujuće roditeljstvo. Također, u ovom se radu mogla iščitati kompleksnost roditeljske uloge, stoga sama činjenica da roditelje nitko ne priprema za ulogu života te da je pedagoško obrazovanje stvar želje i volje upućuje na društvenu potrebu za osvještavanjem – obitelji, odgojno-obrazovnih ustanova, medija... Za kraj, možemo zaključiti da je „biti roditelj jedna od najljepših, ali i najtežih uloga u životu“ (Buljan Flander, 2018: 21).

13. LITERATURA

1. Aračić, P. i Nikodem, K. (2000). *Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu*. Bogoslovska smotra, 70 (2), 291-311. Pribavljeno: 15.03.2022., sa: <https://hrcak.srce.hr/31164>
2. Benson, JB, Marshall, MH. *Socijalni i emocionalni razvoj u djetinjstvu i ranom djetinjstvu*. Oxford: Academic Press; 2009.
3. Benvin, A. (1972). *Obitelj kroz povijest*. Bogoslovska smotra, 42 (1), 35-51. Pribavljeno: 15.03.2022., sa <https://hrcak.srce.hr/36642>
4. Berk, L. E. (2007). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Bögels, S.M., Lehtonen, A. i Restifo, K. Mindful Parenting in Mental Health Care. *Mindfulness* 1, 107–120 (2010). Pribavljeno: 14.06.2022., sa: <https://doi.org/10.1007/s12671-010-0014-5>
6. Bognar, L. (2001.) *Metodika odgoja*, Osijek Pedagoški fakultet
7. Brajša-Žganec, A., Lopižić, J. & Penezić, Z. (ur.) (2014) *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Zagreb, Naklada slap i Hrvatsko psihološko društvo.
8. Buljan Flander, G. i suradnici (2018): *Znanost i umjetnost odgoja. Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje*. Sveta Nedelja,
9. Ciboci, L. i Labaš, D. (2019). *Digital Media Literacy, School and Contemporary Parenting*. Medijske studije, 10 (19), 83-101. Pribavljeno: 15.05.2022., sa: <https://doi.org/10.20901/ms.10.19.5>
10. Cvrtnjak, I. i Miljević Ridički, R. (2015). *OČEVI NEKAD I DANAS*. Život i škola, LXI (1), 113-119. Pribavljeno: 20.03.2022., sa: <https://hrcak.srce.hr/152314>
11. Daly, M. i sur. (2015). *Family and Parenting Support: Policy and Provision in a Global Context, Innocenti Insight*. Florence: UNICEF Office of Research.
12. Egalitarizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pribavljeno: 25. 03. 2022., sa: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17134>
13. Hercigonja, Z. (2017) *Odabrane teme iz opće pedagogije*. Varaždin, Vlastita naklada autora.

14. Honore, C. (2009.). *Pod pritiskom: spašavanje naše djece od kulture hiperroditeljstva*. Zagreb: Algoritam.
15. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pribavljeno: 21. 02. 2022., sa:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44727>
16. Hurstel, F. (2012). *Što danas znači biti otac?*. *Djeca u Europi*, 4 (8), 6-7.
Pribavljeno: 15.03.2022., sa: <https://hrcak.srce.hr/144773>
17. Jambori, S. (2003). *Parenting styles, aims, attitudes, and future orientation of adolescents and young adults*. *Review of psychology : international journal of Croatian Psychological Association*, Pribavljeno: 20.03.2022., sa:
<https://hrcak.srce.hr/file/4999>
18. Juul, J., Jensen H. (2010). *Od poslušnosti do odgovornosti : kompetencija u pedagoškim odnosima*. Zagreb: Naklada Pelago.
19. Keresteš, G. i Brković, I. (2014). *Istraživanja doživljaja roditeljstva*. U A. Brajša-Ťganec, J. LopiŤić i Z. Penezić (Ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva* (str. 69-98). Zagreb, Jastrebarsko: Hrvatsko psihološko društvo i Naklada Slap.
20. Kodrnja, J. (2002). *Patrijarhalnost u hrvatskoj obitelji: briga ili dominacija*. *Sociologija i prostor*, 40 (1/2 (155/156)), 155-180. Pribavljeno: 15.03.2022., sa: <https://hrcak.srce.hr/101745>
21. Lacković-Grgin, K. (2011). *Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima*. *Društvena istraživanja*, 20 (4 (114)), 1063-1083. Pribavljeno: 21.04.2022., sa: <https://doi.org/10.5559/di.20.4.07>
22. Ljubetić, M. (2007) *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb, Mali profesor.
23. Ljubetić, M. (2011) *Stabilna obitelj i poželjno roditeljstvo u kaotičnom svijetu – (moguća) stvarnost ili iluzija? (Imaju li perspektivu i/ili alternativu?)*. U: Maleš, D., ur., *Nove paradigme ranoga odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 67-96.
24. Ljubetić, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje roda?!: odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*. Zagreb: Profil.
25. Maleš, D. (1993). *Škola - roditelji - djeca*. *Obnovljeni Život*, 48. (6.), 587-593. Pribavljeno: 20.03.2022., sa: <https://hrcak.srce.hr/51921>

26. Maleš, D. i Kušević, B. (2011) *Nova paradigma obiteljskog odgoja*. U: Maleš, D., ur., *Nove paradigme ranog odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za pedagogiju, str. 41-66.
27. Nelsen, J. (2011.) *Positive Discipline: The Classic Guide to Helping Children Develop Self-Discipline, Responsibility, Cooperation, and Problem-Solving Skills*
28. Nelsen, J., Stephen, G., i Lott, L. (2007).: *Positive Discipline A-Z : 1001 Solutions to Everyday Parenting Problems*. Rocklin, CA: Prima Pub.
29. Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2003). *Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti*. Revija za socijalnu politiku, 10 (1), 45-68. Pribavljeno: 15.05.2022., sa: <https://doi.org/10.3935/rsp.v10i1.139>
30. Oster, E. (2020.) *Racionalan roditelj : znanstveni vodič za bolje i opuštenije roditeljstvo, od rođenja do predškolskog uzrasta*. Zagreb: Koncept izdavaštvo.
31. Padilla-Walker, L. M. i Nelson, L. J. (2012). Black hawk down?: Establishing helicopter parenting as a distinct construct from other forms of parental control during emerging adulthood. *Journal of adolescence*, 35(5), 1177-1190.
32. Pećnik, N. i Starc, B. (2010) *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
33. Penezić, Z. i Lacković-Grgin, K. (2014) *Tranzicija u roditeljstvo i promjene u obitelji*. U: Brajša-Žganec, A., Lopižić, J. & Penezić, Z. (ur.) *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Zagreb, Jastrebarsko, Hrvatsko psihološko društvo ; Naklada Slap, str. 43-68.
34. Plačko, Lj. (1972). *Naša hrvatska obitelj danas*. *Bogoslovska smotra*, 42 (1), 52-65. Pribavljeno: 15.03.2022., sa: <https://hrcak.srce.hr/36643>
35. Polić, M. (1993). *Odgoj i svije(s)t*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
36. Polić, M. (2001) *Filozofija - odgoj - filozofija*. U: Metodčki ogledi. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2001, 27-37
37. Reić Ercegovac, I. (2011). *Neki prediktori doživljaja roditeljstva majki i očeva djece dojenačke dobi*. *Napredak*, 152 (2), 267-288. Pribavljeno: 06.04.2022., sa: <https://hrcak.srce.hr/82737>
38. Sanders, M.R. (1999). Triple P-positive parenting program: Towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behaviour and emotional problems in children. *Clinical Child and Family*

- Psychology Review [online], vol.2, no.2. Pribavljeno: 28.05.2022., sa:
<http://www.triplepamerica.com/documents/Triple%20P%20as%20a%20Public%20Health%20Approach.pdf> 70)
39. Sanders, M.R. (2003). Triple P - Positive Parenting Program: A population approach to promoting competent parenting. Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health [online], vol.2, no.3. Pribavljeno: 28.05.2022., sa:
<http://www.triplepamerica.com/documents/Triple%20P%20as%20a%20Public%20Health%20Approach.Pdf>
40. Sears, M., i Sears, W. (2008.). *Povezujuće roditeljstvo : priručnik za razumijevanje i odgoj vašeg djeteta*. Zagreb: Mozaik knjiga
41. Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske Toplice: Nakladnička kuća Tonimir
42. Stričević, I. (2011). *Jačanje roditeljskih kompetencija kroz programe obrazovanja roditelja*, U: D. Maleš, *Nove paradigme ranoga odgoja* (str. 125-152). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za pedagogiju
43. Vuksanović, A. (2001). *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor "Mi"